KULTÚRA

ROČNÍK VIII. – č. 6 **DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY** 23. MARCA 2005

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 20 Sk

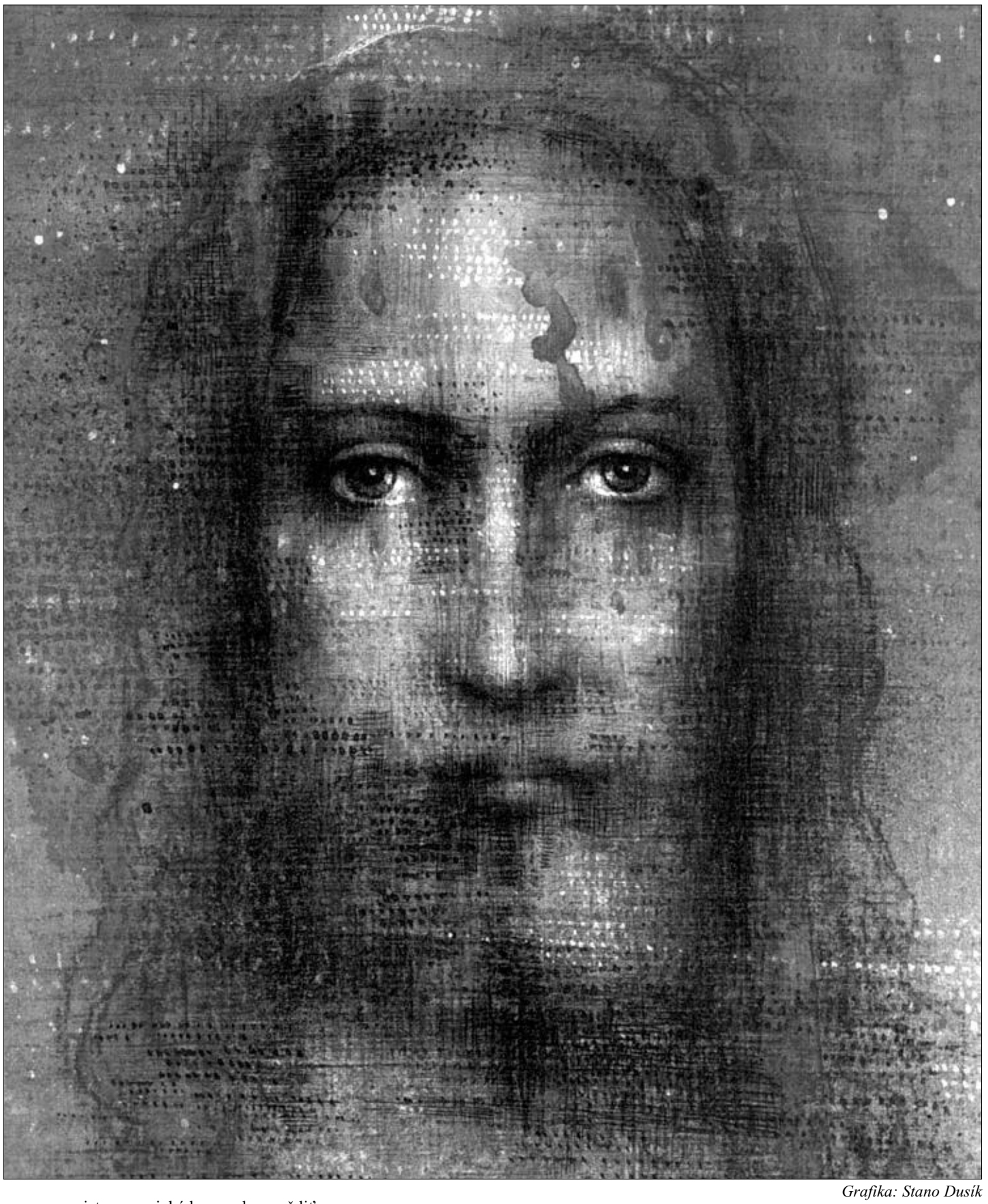

Grafika: Stano Dusík

Ježiš kráča pred nami

RUDOLF MASLÁK

Kristus prichádza zhromaždiť národy... Zhromažďoval ich po stáročia, aj keď mu ľudia, i jeho vlastní ľudia v tom prekážali. A chce zhromažďovať národy v porozumení a v láske, aj keď mu v tom znova a takmer stále prekážame. A tak žijeme v nádeji i v biede, v biede i v nádeji. My na Slovensku zvlášť ostro chápeme slová Proglasu – po veľkom prenasledovaní Krista v našom národe... Ako otrasne sme to prežívali – vo väzeniach, v gulagoch, predtým v plynových komorách ... Duše bez zákona Božieho boli mŕtve, ale boli aj zločinné... Koľko mŕtvych duší má i dnes svet i naša Európa! Až sa hrozíme. A Kristus visí na Golgote. Leží vyhostený za Betlehemom. On, Cesta, Pravda a Život. Akí sú niektorí ľudia voči nemu nepriateľskí..., píše náš kardinál Korec v predslove k vyššie uvedenému dielu, ktorého pôvod je pripisovaný Konštantínovi - Filozofovi.

Mnohí si pamätáme na popieranie Božieho majestátu a besnenie nacistov a komunistov.

Koľko bludov koluje aj dnes medzi ľuďmi?

V poslednom čase sme v našich končinách opäť konfrontovaní s názormi, že kresťanstvo je už zastarané, už nedokáže ponúknuť nič nové. Na rôznych úrovniach sa popiera absolútna Pravda, že Boh existuje, aj mravný zákon. Mnohým duchovne podvyživeným súčasníkom sa kresťanstvo javí mŕtve, lebo kde niet pohybu, niet ani života. Boh je pre nich mŕtvy.

(Pokračovanie na 5. strane)

A je to tu

TEODOR KRIŽKA

Aje to tu: míny, založené komunistickým režimom a jeho tajnou službou dávno pred ich pádom (alebo iba dočasným ústupom do úzadia?), začínajú vybuchovať. Nežná revolúcia, ktorá by pravdepodobne dnes (podľa módnych trendov) dostala nejaký farebný prívlastok (modrá, či žltá?), vystrkuje pazúriky. Tzv. spravodlivosť sa vynára z tmy archívov na verejnosť a brnká na ten najrozladenejší nástroj, na struny ľudských vášní. Pripravená je ako nová reality show. Ešteže nie sú päťdesiate roky, určite by sa na námestiach odohrávali aj symbolické popravy, aby sa ľudia lepšie vedeli rozhodnúť, na ktorej strane je spravodlivosť a pravda.

Súdruhovia, ktorí za komunizmu na Ministerstve kultúry SSR dozorovali nad cirkvami, sa schuti bavia. Napĺňajú sa ich vyhrážky typu: „Vychováme vám takých kňazov, že budete utekať z kostolov!“ Ukazuje sa, že to nebolo všetko. Pripravili novým časom úlohu priam ako z rozprávky. Popoluške predhodili misu plnú makových zrniečok zmiešaných s popolom a sami sa pobrali na kráľovskú zábavu.

Veď čo iné sú archívy spolupracovníkov ŠtB? Ležia v nich spisy skutočných dobrovoľných udavačov, tých, ktorí sa votreli do Cirkvi, aby tam plnili podvratné úlohy, i tých, ktorí boli pripustení na štúdium teológie a potom vysvätení na kňazov ani netušiac, že ŠtB dobre eviduje „bolestivé“ stránky ich života, alebo života ich blízkych, a v príhodný čas ich začne vydierať. No sú medzi nimi aj spisy osôb, ktoré možno aj vedome spoluprácu podpísali, ale preto, aby chránili iných, a v ich písomných výpovediach sa nenachádza nijaká pravdivá informácia, ktorá by niekoho poškodzovala.

Áno, ak k veci pristupujeme nehistoricky, z akýchsi abstraktných postojov, z dnešného hľadiska sa už i sám podpis javí ako zlyhanie. Ale povedal niekto, čo by bolo nastalo, keby ŠtB nemala aspoň čiastočný úspech? Iba naivný alebo zlomyseľný človek si môže myslieť, že by sa komunistická tajná služba vzdala svojich cieľov. Určite by pristúpila k iným, možno tvrdším, prípadne sofistikovanejším praktikám, ktoré by na život cirkvi dopadli omnoho drastickejšie.

Aj potom by sa síce dalo namietať Ježišovým kázaním na hore o blahoslavení tých, ktorých budú potupovať a prenasledovať pre jeho meno... Ale uvedomujeme si vôbec, že nepriateľ Cirkvi, ten včerajší i ten dnešný, možno používa iné spôsoby a iné osoby, ba aj inú, dokonca s minulosťou protirečivú rétoriku, no cieľ si vytyčuje rovnaký? Že popol nasypal medzi zrnká preto, lebo dobre poznal ľudskú slabosť a vedel, že davy budú volať po oddelení zrna od pliev a semeno sváru prinesie mnohonásobnú desivú úrodu?

Nechcem obhajovať zloduchov. Áno, sú evidentné prípady vedomého a zámerného porušenia všetkých morálnych noriem. Naozaj stojí za otázku napr., ako môže v súčasnosti vykonávať kňazskú službu človek, ktorý na štúdiách za čias komunizmu zákerne udrel v noci svojho predstaveného ťažkým predmetom po hlave! Ako môže byť v blízkosti predstaveného osoba, o ktorej veriaci v minulosti dobre vedeli, že spolupracuje s ŠtB, a preto k nej nikto ani nechodil na spoveď!

www.kultura-fb.sk

MIKULÁŠ SEDLÁK

Bieda si za stôl sadla

Na margo vývoja slovenského hospodárstva v priebehu pätnástich rokov po zmene spoločenského systému uviedol poradca podpredsedu vlády SR pre ekonomiku v Sme 16. 11. 2004 nasledovné: „Náš historický úspech spočíva najmä v dvoch veciach. Po prvé, fakty jasne svedčia o tom, že napriek všetkým chybám a problémom má dnes Slovensko bližšie k ideálu liberálnej ekonomiky než mnoho západných krajín… Po druhé, toto všetko sa podarilo dosiahnuť za neuveriteľne krátky čas a relatívne hladko…".

Toto hodnotenie je presvedčivým dôkazom deformovaného chápania poslania hospodárstva, keď prostriedky jeho rozvoja, v tomto prípade štrukturálne reformy, sa povyšujú na cieľ, pričom skutočné ciele, t. j. úžitok občanov, sa odsúva na vedľajšiu koľaj. Pripomína to prax niekdajších socialistických „subotnikov". Oveľa horšie je to, že etablovaním liberálnej ekonomiky sa sledujú záujmy iba malej skupiny nenásytných jednotlivcov, a nie prospech prevažnej väčšiny obyvateľov SR. Vytvára sa tým karikatúra, či deformácia sociálno-ekonomického systému, ktorý by mal zodpovedať požiadavkám civilizovaného spoločenstva 21. storočia a všeobecnej humanite.

Predseda NR SR prezentoval v rozhovore pre Hospodárske noviny 7. decembra 2004 tento názor: „Politiku ponímame príliš komerčne. Vždy zo seba vygenerujeme len tie ekonomické a sociálne problémy…" Ďalej pokračoval: „My nerešpektujeme to, že politika nie je len o materiálnych pohľadoch na spoločnosť, ale že je aj o kultúre národa, o morálke…".

Nikto nemôže poprieť, že morálna stránka v spoločnosti má mať prioritnú úlohu. Pán predseda zabudol však dodať, že materiálne problémy netrápia u nás len hŕstku ľudí, a to takých, ako sú politici, rýchlokvasení zbohatlíci, tzv. celebrity (príhodnejšie – srvátky) a niektoré ďalšie skupiny ľudí patriace do tzv. smotánky. A to sú práve tí, u ktorých morálka neraz absentuje.

Pozrime sa na náš pätnásťročný ekonomický a sociálny vývoj, najmä na súčasnú výkonnosť ekonomiky a na životnú úroveň Slovenska, nie cez ružové okuliare vládnucich, ale otvorenými očami, ako sa na ne dívajú nielen mnohí naši ekonómovia, ale aj OECD a EÚ, ktorých sme členmi.

Podľa našich prepočtov uskutočnených r. 2003 vzrástol HDP Slovenska v stálych cenách v rokoch 1990-2002 zhruba o 8%, čiže na 108%, čo predstavovalo ročný rast približne o 0,5%. V tom čase stúpol HDP v štátoch EÚ okolo 24% a v USA až o 40%. Podľa údajov uverejnených v Hospodárskych novinách (16-17. novembra 2004) mal dosiahnuť reálny HDP Slovenska v r. 2004 oproti r. 1989 hodnotu 123,9%, čo by znamenalo za tú dobu ročný rast 0,59%.

Vzhľadom na plazivý ekonomický vývoj Slovenska od r. 1990 klesla markantne oproti vyspelým štátom úroveň výkonnosti nášho hospodárstva. Roku 1990 predstavoval reálny HDP Slovenska minimálne 57% priemernej úrovne vtedajšieho EÚ. Podľa správy OECD publikovanej 4. 1. 2005 patríme spomedzi jej členov do štvrtej (poslednej) skupiny jeho štátov, čiže k najchudobnejším, s podielom 49% priemeru OECD. Lepšie na tom je Maďarsko s 56%-ami a Česko so 65%-ami. Slovensko je piatou najchudobnejšou krajinou EÚ 25 približne s 52 percentami jej priemeru. Oproti Luxembursku, najbohatšiemu štátu v Európe, je náš HDP na obyvateľa 24,1%.

Na Slovensku sa hrozivo roztvárajú rozdiely medzi regiónmi. Kým HDP (v parite kúpnej sily) na obyvateľa bol podľa Eurostatu v porovnaní s priemerom EÚ 25 r. 2002 za Bratislavský kraj 119,7%, podiel stredného Slovenska činil 42,5% a východného Slovenska 38,7%. Východná oblasť patrí medzi 10 najchudobnejších regiónov rozšírenej EÚ (je na 9.mieste). Pri pokračovaní tohto trendu môže sa stať východ civilizačným zapadákovom.

Slovensko zaostáva v životnej úrovni za r. 1989 a prenikavo za vyspelými štátmi, ale aj za štátmi, ktoré sa pohybujú okolo priemeru výkonnosti EÚ 25.

Po oživení hospodárstva SR začiatkom r. 1994 až do r. 1999, t. j. za päť rokov, vzrástla priemerná reálna mzda o 23,6%. V rokoch 1999-2004, čiže v nasledujúcich šiestich rokoch, klesla o 0,7%.

Kým priemerná reálna mzda dosahovala r. 1998 - 91,6% jej úrovne z r. 1989, r. 1999 poklesla na 89,2% a r. 2000 dokonca na 85,4%. Ak sa splní za rok 2004 predpokladaný rast priemernej reálnej mzdy oproti r. 2003 o 1,2%, dostala by sa táto na 89,7% úrovne r. 1989, čo by bolo o 1,90% menej než r. 1998. Z toho vidno, že jej reálna hodnota za posledných šesť rokov stagnovala a značne zaostáva za rokom 1989 napriek tomu, že reálny rast HDP sa dostal na 123,9%. Priemerná mzda v Prešovskom kraji činila v 1. polroku 2004 len 77,9% jej celoštátneho priemeru.

Rýchlejší ekonomický rast Slovenska v posledných rokoch, na ktorom sa podieľal prevažne rast produktivity práce (v rokoch 2002-2004 bolo to približne 87%), teší najmä vládnych politikov. Občania nemali z toho radosť, pretože pri súčasnej hospodárskej politike sa z týchto priaznivých ekonomických ukazovateľov nenajedia. (Napríklad r. 2003 pri reálnom raste HDP o 4,2% klesla priemerná reálna mzda o 2,0%). A v tom je jeden z dôkazov prehrešku vládnej garnitúry proti slovenskému národu, ktorý zároveň potvrdzuje pošliapavanie princípov kresťanskej sociálnej náuky.

Výrečným prejavom nehumánnosti vládnej politiky, nadväzujúcim na predošlý, je skutočnosť, že r. 2003 malo u nás 65,8% zamestnancov hrubú mesačnú mzdu pod priemernú nominálnu mzdu. Z minuloročnej správy Európskej komisie o sociálnej ochrane vyplýva, že na Slovensku je najvyššia relatívna chudoba spomedzi krajín EÚ. Roku 2002 žila u nás vyše pätina (21%) ľudí v riziku chudoby, t. j. s príjmom nižším ako 3 484 Sk. Stredná vrstva je scvrknutá a neustále sa zužuje.

Vláda nesie zodpovednosť za nelichotivý stav dôchodcov, niekdajších tvorcov mnohých materiálnych hodnôt minulosti, ktoré sa postupne premrhali. Podľa nášho prepočtu bol priemerný reálny starobný dôchodok r. 2002 o 17% nižší ako r. 1990. Odvtedy až dodnes postupne klesla jeho reálna hodnota, keďže miera valorizácie zaostávala za mierou inflácie. R. 2003 bola valorizácia 6% a inflácia 8,5% a r. 2004 bol ich pomer približne 4,3% a 7,6%.

Vážne pokrivkáva bytová výstavba. Zatiaľ čo ročný počet bytov postavených v bytových domoch v tisícoch činil v rokoch 1971 až 1980 28 293 jednotiek a v rokoch 1981 až 1989 23 491, v rokoch 1990-2003 bolo to len 5 610 bytov.

Pri takej situácii nemožno sa čudovať, že v prieskume verejnej mienky uskutočnenom v októbri 2004 agentúrou MVK odpovedalo 65,8% respondentov na otázku materiálnych podmienok v minulom roku v porovnaní so stavom pred novembrom 1989, že sú horšie, a len 21,5% sa vyjadrilo, že sú lepšie.

V oveľa horšom a smutnejšom svetle sa ukazujú životné pomery občanov Slovenska pri ich porovnaní s touto úrovňou v štátoch s podobnou ekonomickou výkonnosťou ako naša, a ešte mizernejšie vo vzťahu voči vyspelým štátom.

Spomedzi okolitých štátov je Slovensko výškou miezd a životnej úrovne na poslednom mieste. Pri komparácii s desiatimi novými štátmi únie sme v zárobkoch na 7.mieste, keď nižšie sú len pobaltské štáty. Priepasť v nominálnych mzdách medzi SR a priemerom EÚ 15 je 7,1 násobne väčšia. Pretože naša cenová hladina je nižšia, predstavujú reálne mzdy u nás oproti jej priemeru trojnásobný rozdiel. Prenikavá disparita medzi SR a priemerom EÚ 15 je v mesačných dôchodkoch.

Veľkou boľačkou spoločnosti je vysoká miera nezamestnanosti, ktorá podľa oficiálnych údajov bola 14,7% a podľa Eurostatu 18,1%. Jej úrovňou sme na druhom mieste štátov OECD (na prvom mieste je Poľsko).

Podľa poslednej správy Európskej komisie o sociálnej ochrane je na Slovensku najvyššia miera dlhodobej nezamestnanosti a takisto je extrémne vysoká nezamestnanosť mladých ľudí.

Napriek tomu, že zamestnanosť v SR v minulom roku vzrástla (na 57,7%), máme ďaleko od lisabonského cieľa (70%).

Tieto i ďalšie problémy v sociálnej oblasti Slovenska sa premietajú do indexu ľudských zdrojov. Podľa správy OSN o ich rozvoji z r. 2004 klesli sme r. 2002 v jeho rebríčku oproti r. 2001 z 39. miesta na 42. miesto, keď na jeho čele tróni Nórsko.

Ideál otvorenej spoločnosti na Slovensku sa nepodarilo naplniť. Otvorila sa len pre tých, ktorí majú peniaze. Súčasne klesá miera rovnosti príležitostí pre jednotlivcov a rýchlo stúpa v spoločnosti miera nerovnosti. Namiesto razantného vyrovnania sa s pochybnými zbohatlíkmi a korupčníkmi uvalili sme akoby milionársku či miliardársku dávku nie

Ako je to byť chvíľu pupkom sveta?

Bratislava zažila tri „bratislavské miery"(r. 1271, 1626, 1805), kedy víťazi a porazení podpísali ukončenie vojny a začiatok mieru. V r. 2005 Bratislava ako hlavné mesto Slovenskej republiky hostilo dve - v rangu moci - najdôležitejšie osoby, a to prezidenta globálnej superveľmoci Busha-jun. a prezidenta medzikontinentálnej euroázijskej superveľmoci Putina. Samozrejme, všetkým nám odľahlo, že to prebehlo bez mimoriadnych udalostí. Bol to síce summit na geopolitickej periférii, ale predsa v hlavnom meste mladého štátu (a čerstvého člena EÚ). Síce nekončil vojnu a nebol ani prelomom, no signalizoval, že obe jednotky moci chcú pokračovať v partnerstve. „Jastrabi" neokonzervativizmu a neoliberalizmu očakávali, že summit pozve na koberček Putina a poriadne ho mentorsky vytrestá, ale Bushov „dobrý priateľ Vladimír" upozornil, že je neproduktívne dávať rady Rusku, aby zasadlo za stôl s čečenskými atentátnikmi práve tak, ako by boli neproduktívne ruské rady Američanom, aby zasadli za rokovací stôl s Al-Kaidou. Zrejme obaja mocní svojím stretnutím signalizovali svetu, že je viac toho, čo ich spája, ako toho, čo ich rozdeľuje. Obaja majú argumenty a aj prehrešky (Čečensko, voľba gubernátorov, Irak, Abu Grayd, Guantanamo, vzťah s Čínou, Irakom, Iránom a pod.). Samozrejme, „jastrabi" by radi pokračovali vo „farebných revolúciách" (Gruzínsko, Ukrajina, Rumunsko), ale „žltá revolúcia" v Tadžikistane a Kirgizsku spľasla.

„Jastrabi" neokonzervativizmu a neoliberalizmu by chceli používať politiku „veľkej palice" aj na Rusko. Ich nástroje však vykazujú malú efektivitu a nedomyslenosť. Veď práve americkí „jastrabi" vymysleli využitie moslimského fundamentalizmu ako deštruktora sovietskeho Ruska a poskytli nielen „ideologický diverzný softvér", ale aj silovo-vojenský hardvér. Tak vypustili islamského džina z fľaše, ktorý globalizuje svoje pôsobenie vo forme diverzného svetového džihádu. Spätné korektúry v Afganistane nevyšli, lebo „konsolidovaný je len Kábul" a v provinciách vládnu „drogoví landlordi" a dodávajú do svetového podsvetia vyše šesťnásobne viac drog, ako za čias moskovských vazalov v Kábule. Irak takisto sa nestal do 6 mesiacov po páde Husajna pacifikovaným územím, ale zmenil sa na dvojročnú mokvajúcu ranu pripomínajúcu občiansku vojnu.

V Slovenskom rozhlase počas prípravy Bratislavského sunmitu vystúpili niektorí experti oboch prípravných tímov. Americký expert povedal, že oni si uvedomujú význam Ruska ako konsolidačnej bariéry voči ázijsko-čínskemu chaosu, ale že dochádzajú k pochybnostiam, či Putinova ázijská časť Ruska dokáže proti rastúcej sile Číny byť ďalej bariérou.

Ruské svetovo najväčšie zásoby strategických surovín - energetických nosičov - nedávajú spať geopolitickým plánovačom. Ale destabilizácia ázijskej časti Ruska by úplne odhalila, že do chaotizovaného vákua by nevládala dominačne vstúpiť ani Amerika. Americkí prognostici v dokumente o stave sveta roku 2020 (Mapping the global future) na základe rastových trendov usudzujú, že od roku 2020 sa presúva silové ťažisko z euro-atlantického priestoru do ázijsko-pacifického priestoru. 21. storočie bude storočím príchodu Číny a Indie do klubu superveľmocí. Istotne aj tento budúci trend prinútil Busha opustiť samotárske rozhodovanie jediného obra a hľadať spojenectvo nielen so západnou Európou, ale aj s Ruskom.

Vo svetle tohto globálneho dynamizmu je pochopiteľne mikroskopická pozícia Slovenskej republiky skoro dubiózna. Ale Slovensko ukázalo pri všetkej rozhašterenosti a skupinovom egoizme sebazáchovnú jednotu. Prihlásili sme sa k ideálom demokratického európanstva a zároveň sme sa zviezli na európskej emancipačnej vlne, keď sme po dohode s Čechmi vytvorili dve paralelné, zvrchované republiky. Táto štátotvorná a zároveň európska vôľa bola zdieľaná tak väčšinou koaličných síl, ako väčšinou opozičných síl. Pochopili sme z vlastnej i svetovej skúsenosti, že potenciál malého štátu nemôže existovať v izolácii, ale v partnerskej kooperácii. Okrem toho slovenská zakorenenosť v civilizačnom odkaze kresťanstva môže byť ideotvornou enklávou aj pre ostatné sily Európy, kde už konzumné novopohanstvo vytunelovalo európsku duchovno-kultúrnu identitu. Princíp súručenstva národných štátov Európy môže byť záchrannou sieťou nadkonzumného humanizmu. Máme vyvážený postoj voči USA a Ruskej federácii. Slovensko má vo vďačnej úcte iniciatívu amerického prezidenta Wilsona (1918) na presadenie „sebaurčujúceho práva národov" ako modulárneho systému európskej bezpečnosti. Takisto má v úcte príspevok USA k odvráteniu rasistickej totality v r. 1945. V roku 1989 vládnuce elity USA a (vtedy ešte) sovietskeho Ruska „sebakontrolujúco" dohodli „mäkké" ukončenie prvej svetovej studenej vojny a my sme sa obom silám odvďačili tým, že práve tak „mäkko" sme demontovali totalitný systém, začali strastiplnú obnovu trhového hospodárstva a zároveň na základe kompromisu s Čechmi sme na priestore unitárnej federácie odštartovali dva paralelné suverénne štáty - SR a ČR. Tak sme obaja využili dočasné veľmocenské vákuum, aby sme si vyriešili svoje „bratské problémy" bez zbytočného „kibicovania" veľmoci. Mäkko a bez patronátu veľmocí sa počas 20 storočia v Európe emancipovali len Švédi s Nórmi (1905), Dáni s Islanďanmi (1945) a Slováci s Čechmi (1993). Tento prerod nebol ani ľahký ani bezbolestný a ani lacný, ale za partnerstvo a najmä za štátne partnerstvo sa vždy platí. Slovensko obnovilo svoje zakotvenie v demokratickom prostredí Európy, ale už ako štátny partner.

Bez roku 1993 by nebolo Slovensko ani legitimovaným štátnym hostiteľom dvoch „najsilnejších mužov planéty" roku 2005. Slovensko obzvlášť citlivo vytvára vzťahy so sebahľadajúcim Ruskom, a to jednak s ohľadom na našu závislosť od ruských energetických nosičov a jednak s ohľadom na vyžarujúcu silu ruskej mysliteľskej, literárnej, hudobnej, výtvarnej i vedeckej avantgardy, ktorej výsledky sa stali trvalým depozitom svetovej kultúry. Náš ústretový postoj k obom štátnym konglomerátom vlastne umožnili Bushovi i Putinovi rozhodnúť sa, že prvý (po dvojročnej prestávke obnovený) summit amerického a ruského prezidenta sa uskutočnil v hlavnom meste druhej Slovenskej republiky.

Ak to zhrnieme – bratislavský samit bol dobrý štart do roku 2005. Samotní západní analytici v predvečer summitu upozornili, že USA majú tiež svoje deficity. Gwynn Dyer – britský analytik a historik (preklad v SME 25. 2. 2005) upozornil USA, že musia opatrnejšie postupovať voči ruskému partnerovi, než to urobili teraz, keď poskytli politický azyl Alone Morozovovej, ktorá obvinila Putina, že bombový útok na ruské mestá organizovala Putinova FSB. Dyer pripomína na adresu USA: „ To nerobíte krajinám, s ktorými sa chcete priateliť..., ale väčšina veľkých mocností sveta – dodáva Dyer - začína vnímať USA ako darebácky štát a postupne podľa toho vnemu reaguje".

Zrejme Bushov zámer na európskom turné a bratislavskom samite bol súčasťou pokusu USA pozbierať rozbitý porcelán v Európe po irackej vojne. Bush nemohol nevidieť, že v hlavných mestách západnej Európy nežal také dobromyseľné prijatia, akého sa mu dostalo na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave. Ivan Štulrajter (v SME) to zhrnul do konštatovania : „Bush prišiel do dekadentnej Európy zlepšiť vzťahy so ...spojencami, ktorí nemajú k dispozícii ani náklaďáky s krídlami, ani ochotu vyslať armády do Iraku. Prečo to nevybavil po telefóne? Lebo chcel, aby sme to videli: ani obor nechce zostať sám!".

Napokon jedna veľmi pozitívna črta Bushovho vystúpenia na Hviezdoslavovom námestí. Bush vo svojom prejave nielen zhodnotil signálny vplyv duchovného protestu na Slovensku (bratislavská sviečková manifestácia), ale ocenil aj to, že sme dosiahli zvrchovanosť a nezávislosť štátu. Ide o zreteľný americký signál, že vytvorenie druhej Slovenskej republiky už teraz vnímajú ako pozitívny emancipačný akt. To je z úst hlavy „dozorujúcej" globálnej superveľmoci veľmi pozitívne uznanie. Bohužiaľ, v Dzurindovom – inak akceptovateľnom - príhovore táto zmienka o vzniku

Kresba: Milan Vavro

A je to tu

(Dokončenie z 1. strany)

Alebo opačne, prečo stratí dôveru kňaz, ktorý sa celou svojou bytosťou pričinil o pád totality. S týmito otázkami, priznávam, mám aj ja problém. Ale som presvedčený, že tento problém nemôže riešiť nik zasahovaním do cirkevného života zvonka. Nik veru, ani pani Závacká, ktorá roky demonštruje, že veru s kresťanstvom nemá nič spoločné...

Spomínal som to už niekoľkokrát, ale ako sa hovorí, opakovanie je matka múdrosti. Človek, ktorý sa mi v osemdesiatych rokoch do očí vyhrážal, že ma zničí (zničia), „ak v literatúre budem presadzovať Krista", v súčasnosti šíriaci okolo svojej osoby strach dokonca smerom k vláde a jej predsedovi, že je príslušníkom mocnej zahraničnej rozviedky, dnes vo svojich knižných pamfletoch už zmenil rétoriku. Kým za komunizmu poukazoval na to, že som „nábožensky fanatik", podľa dnešného jeho zistenia som bývalý „nomenklatúrny káder" a „podpriemerný básnik". Nenávisť, ako sa ukazuje, je veľmi vynaliezavá. Neuspokojuje sa ani verejným vyhlásením, že „ak ma nemôžu poraziť písaním, porazia ma mlčaním". Zdá sa však, že ani písaním, ani mlčaním sa nedá poraziť nik, kto netúži po kariére ani po bohatstve, ba dokonca ani po sláve.

Očista je vecou Cirkvi samej. Cirkev nájde spôsob, ako sa s vlastným bremenom vysporiadať. Nedovoľme, aby sa toto bremeno, ktoré jej naložili na plecia nepriatelia kresťanstva, stalo predmetom nových útokov proti nej. Lebo scenár rozvratu má mnoho kapitol a v jednej z nich určite nechýba ani zneužitie horlivých a po spravodlivosti bažiacich, ale neraz i nerozumných ľudí.

Nastúpila éra frontálneho útoku na Cirkev a kresťanstvo. Buďme opatrní, aby sme sa v dobrej viere nestali

Americká ofenzíva v Európe

Piatok 4. 2. 2005 popoludní musel mať spolkový kancelár Nemecka G. Schröder fantasticky dobrú náladu. Všeobecne sa vie, že keď je dobre naladený, hovorí po anglicky. Počas tlačovej konferencie s ministerkou zahraničia USA C. Riceovou, na ktorej sa ona pozabudla, že podľa protokolu poradie otázok žurnalistov určuje zásadne hostiteľ, a nie hosť, reagoval kancelár anglicky: „My sme v Nemecku, - ale tu je ženská sila.“ Aj na jej okamžité ospravedlnenie reagoval veľkodušne a s úsmevom.

Táto scéna má viaceré významy. Predovšetkým ten, že vo vzťahoch Nemecka a USA v poslednom čase neboli úsmevy, vtipkovanie a ľahkosť konverzácie samozrejmou vecou. Ďalej kancelár svojou jemnou výčitkou upozornil na existenciu miniatúrneho, ale existujúceho nemeckého sebavedomia voči USA. A tak neprekvapuje, že C. Riceová predtým poznamenala, že : „Je načase, aby sa začali nové kapitoly v americko - nemeckých vzťahoch.“

Toto nemecké miniatúrne (?) sebavedomie však nemohlo prísť zo dňa na deň. Ono muselo mať svoju predohru, resp. predohry. Odmietavý postoj Nemecka k vojne v Iraku bol už len výsledkom určitých dejinných súvislostí - pred Irakom.

Wolfgang Michal v príspevku *Nemecko a budúca vojna* píše: „Od roku 1992 má Nemecko svoje životné záujmy všade na celom svete“, a pokraäuje: *„ Udalosti prebiehajú rovnako ako po založení Ríše v roku 1871. Znovuspojené Nemecko chce narušiť európsku rovnováhu, lebo národný scenár Nemcov nemá za cieľ uspokojenie sa demokratickým národným štátom, ale vytvorenie stredoeurópskej veľkoríše medzi Francúzskom na západe a Ruskom na východe. Tak tomu vždy bolo a bude. Je to nutkavý sen Nemcov obnoviť impérium Rímskej ríše.*

Program tejto mocenskej politiky je jednoduchý a takmer stupídny. Ide o večný trojskok: najprv Nemecko, potom Európa, a konečne vojna. Tento program stojí na nevykoreniteľnej predstave ohrozenia, vyplývajúcej zo zemepisnej polohy, a odtiaľ objektívne odvodenej nezbytnosti stať sa prednou európskou veľmocou.

V roku 1871 nasledovala fáza stabilnej európskej politiky. Potom sa rozvinula dlhá fáza európskeho rozpadu, paralelne s ňou prebiehala fáza svetovej politiky a nakoniec fáza prípravy na vojnu. Za Hitlera sa odohrávalo všetko tak isto.“

„Čo prekvapuje, je skutočnosť, že nemecké záujmy zostali po rokoch stále rovnaké - ako politicky, tak aj geograficky. Neustále ide o jedno - stabilizáciu Nemecka v Európe, ovládnutie Európy, získanie vplyvu na východe, a

tě. Proti tejto teórii možno uviesť významné argumenty, ale z druhej strany je si treba uvedomiť, že Nemecko čo chcelo dosiahlo mierovou cestou. Je uznávanou veľmocou ako aj majstrom vo vývoze. Nemecko je na ceste stať sa svetovou veľmocou.

Až sa tak stane, vyzve svojho posledného rivala Ameriku na meranie síl. Dnes ešte Nemecko Ameriku potrebuje. Ruku v ruke obidve mocnosti chcú zničiť Ruské impérium - vziať ho do klieští . Amerika chce vládnuť Pacifiku a Nemci Európe.“

Vzhľadom na fakt, že kniha bola napísaná pred niekoľkými rokmi, nemožno jej uprieť snahu na základe hisrtorického vývoja v Európe a na dejiny Nemecka - poukázať na určité podobenstvá k dnešnému stavu. Treba však brať do úvahy ohromný vývoj sveta v oblasti spotreby energie, v oblasti uvedomovania si hrozby zo strany ekologických zmien v prírode a žiaľ aj absurdného zbrojenia v určitých oblastiach světa, ale najmä v USA a v Číne.

A tak predstavu autora spred niekoľkých rokov, že Nemecko ešte potrebuje Ameriku, treba revidovať, lebo vyhlásenie ministerky C. Riceovej v Poľsku (kam odbehla, „aby sa nepovedalo“, a tak isto skok do Londýna „ na kúsok reči“) pri stretnutí s poľským šéfom vlády Marekom Belkom, že: *„Nešťastná koncepcia jednej starej a jednej novej Európy je kompletné nedorozumenie. Je len jedna Európa!“* (Potom samozrejme nie je prekvapením, že autor tohto výroku o starej a novej Európe, podal už dvakrát demisiu, ale ani jedna nebola prijatá.) naznačuje obrat americkej arogantnej politiky voči Európe, ale najmä voči Nemecku. Treba teda revidovať otázku: Kto koho potrebuje?

Dnešné nové nemecko - americké priateľkovanie stojí na hlinených nohách - píše Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung, pretože roztržka vo veci vojny v Iraku bola hlbšia - aby sa teraz všetko zrazu pohlo.

Karsten Voigt, koordinátor na ministerstve zahraničia pre nemecko - americké vzťahy povedal: *„Nemecko síce nie je Niekrajina, ale Nemecko už nie je viac ani automaticky Ánokrajinou“*. Myslí sa tým automatické pritakávanie jednej veľmoci, ktorú skutočnosť potrvdzujú aj nasledovné Úlohy nemeckého Bundeswehru (podľa Europäische Sicherheit Nr.2/2005): Zaručiť spôsobilosť konania v zahraničnopolitickej oblasti. Zaručiť svoj prínos ku stabilizovaniu v európskom ako aj v globálnom rámci. Zaručiť národnú bezpečnosť a prispieť ku obrane svojich spojencov. Podporovať mnohonárodnú spoluprácu a integráciu.

Z rôznych prameňov zostavil J.B.

Vypovedať či nevypovedať slovensko-maďarskú zmluvu?

Táto otázka sa stala nanajvýš aktuálnou v mesiaci možného vypovedania Základnej zmluvy medzi SR a MR, či presnejšie Zmluvy o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou (ďalej len ZZ), ktorým je marec 2005. V opačnom prípade sa jej platnosť automaticky predĺži o ďalších 5 rokov (Čl. 23, ods. l).

Kladná alebo záporná odpoveď na takúto otázku závisí od plnenia/neplnenia príslušnej medzištátnej zmluvy. V danom prípade a presunúc sa do obdobia spred takmer 10-tich rokov, treba konštatovať, že ZZ s MR nemala byť podpísaná a ešte menej ratifikovaná.

Teba pripomenúť aspoň hlavné nedostatky a výhrady voči nej, ktoré z nej urobili a naďalej robia neplatný právny dokument?

1. ZZ sa neopiera o žiaden vtedy platný medzinárodnoprávny dokument. Dokumenty, o ktoré sa opiera a na ktoré sa odvoláva, sú čisto politické a nezáväzné a takto ich charakterizovala aj maďarská strana, pripomínajúc, že ratifikáciou sa z nich stanú „vnútorné normy“. Ide najmä o - Dokument z Kodanskej schôdzky KBSE (OBSE);

- Odporúčanie PZ RE č. 1201 (1993), o ktoré sa ZZ hlavne opiera (Čl. 15) a ktoré je nielen politickým, ale aj protiprávnym aktom, keďže nebolo prijaté Výborom ministrov RE .

2. Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín (RD), o ktorý sa ZZ taktiež opiera, patrí síce dnes medzi záväzné akty, avšak v čase jej podpisu i ratifikácie nebol ešte platný, keďže do platnosti vstúpil až v r. 1998.

3. ZZ nebola pred podpisom prerokovaná ani v rámci vtedajšieho vládneho hnutia (HZDS), ani koalície, ani s opozíciou, nehovoriac už o spoločenských organizáciách, takže nemala dostatočnú vnútropolitickú podporu a zázemie. A keďže neprešla vo výboroch NR SR, s výnimkou jedného, nemala byť normálne predložená ani na rokovanie v parlamente.

4. Ak bola takto pred hotovú vec postavená celá slovenská reprezentácia i verejnosť, neplatí to pre vtedajších poslancov za Maďarskú koalíciu (SMK), ktorí sa priebežne podieľali na príprave ZZ z maďarskej strany. Porušili tak nielen svoj poslanecký sľub, ale aj inštitucionálnu deľbu práce medzi zákonodarnou a výkonnou mocou.

5. Podpis predsedu vlády pod ZZ bol dokonca protiústavný, keďže dojednanie a ratifikácia medzinárodných zmlúv, na ktoré je potrebný súhlas NR SR, sú v kompetencii prezidenta republiky (Čl. 102 Ústavy SR). Navyše, pri jej príprave asistoval minister zahraničných vecí, ktorý nebol vo funkcii ani 100 dní.

6. Na medzinárodnom poli ZZ nebola pred podpisom protokolárne prekonzultovaná:

- s Rumunskom, s ktorým bol dohodnutý spoločný postup v tejto veci. Dôkazom porušenia tejto dohody bol (nezverejnený) protest rumunskej strany a návšteva šéfa jej diplomacie v Bratislave;

- ani s Českou republikou, s ktorou sme sa po rozdelení federácie dohodli, ako dva nástupnícke štáty - článok o nástupníctve v ZZ však trestuhodne chýba - na koordinovaní našich zahraničných politík.

7. Keďže ZZ nebola vypracovaná na princípe rovnoprávnosti a reciprocity, nerieši žiaden problém v prospech Slovenska. Vyvážený ráz, ktorý sa jej pripisoval je zdanlivý, lebo „neporušiteľnosť“ (miesto vhodnejšieho výrazu nemeniteľnosť) hraníc, nemôže byť predmetom výmeny za zahrnutie článku o menšinách, ktorý v medzinárodnej zmluve nemá čo hľadať – odkaz napr. na RD by bol stačil.

8. Aj keď v ZZ nie sú výslovne zakotvené kolektívne práva, dvojznačnosť niektorých formulácií, a najmä ciele, ktorých realizácia predpokladá správne právo (zriaďovanie kultúrnych, vzdelávacích a náboženských inštitúcií pre maďarskú menšinu) ich naznačujú a v tomto duchu sa aj niesla oficiálna interpretácia z maďarskej strany.

9. Takéto formulácie sú v rozpore aj s kanonickým právom ako aj s nedávno ratifikovanou Základnou zmluvou s Vatikánom, podľa ktorých zriaďovanie náboženských inštitúcii spadá výlučne do kompetencie cirkevnej hierarchie.

10. Keďže nijaký medzinárodnoprávny dokument nehovorí o kolektívnych právach, touto ZZ sa vytvoril precedens, ktorý znevýhodnil nielen Rumunsko a ďalšie stredo-východné štáty Európy, ale na základe princípu spojených nádob – lekcie z dejín sú tu – aj západoeurópske štáty. Z dejín taktiež vieme, že štát vytvárajúci precedensy je v rodine zvrchovaných štátov nežiadúci.

11. Horeuvedené (politické) dokumenty boli do ZZ pojaté s povestným dodatkom, podľa ktorého sa „rešpektujú individuálne ľudské a občianske práva, vrátane práv osôb patriacich k národnostným menšinám“. Tento dodatok slovenská strana komentovala ako obmedzujúci, avšak v skutočnosti žiadne obmedzenie nevyjadruje, len opakuje definíciu, podľa ktorej menšinové práva patria do ľudskoprávnej problematiky.

12. ZZ protirečí duchu medzinárodného práva v tom, že sme boli a sme v súdnom spore s MR, ktorá jednostranne porušila nevypovedateľnú Zmluvu o výstavbe VD G-N.

13. Chýbajúce právne náležitosti a vecné nedostatky ZZ hraničiace s protiprávnosťou, sú tiež v rozpore (s duchom i literou) Viedenského dohovoru o zmluvnom práve (1969), ako aj s jeho dodatkovou „Deklaráciou o politických a hospodárskych nátlakoch“.

14. A išlo vôbec o medzištátnu zmluvu v plnom zmysle slova, keďže mala vlastne arbitrážny ráz: na jednej strane bola podpísaná na území tretieho štátu (Paríž, na predmestí ktorého sa nachádza aj povestný Trianon) a na druhej strane sa tak udialo pod tútorským pohľadom premiéra tohto štátu (E. Balladura)? Navyše bola pojatá do balíka asi 100 zmlúv, ktoré sa mali podpísať v rámci Paktu stability.

15. V čase medzi podpisom ZZ a jej ratifikáciou nedošlo k zlepšeniu susedských vzťahov a priateľskej spolupráci v duchu podpísanej zmluvy. Naopak, maďarská strana tým, že organizovala protislovenské akcie doma i v zahraničí a zasahovala do bežnej legislatívnej činnosti a vnútorných vecí zvrchovaného štátu, vytvorila nepriateľskú atmosféru anulujúcu podpis ZZ a mariacu jej ratifikáciu.

16. Ak by takáto ZZ ostala platnosti, svedčila by o obmedzenej suverenite SR.

Má ešte zmysel, na základe horeuvedeného, hovoriť o plnení či neplnení zmluvy, ktorá nemala byť nikdy podpísaná, a ktorú navyše SR ani nepotrebovala, keďže žiadateľom bola maďarská strana?

Napriek tomu pripusťme, že ZZ sa mohla vysvetľovať aj ako „štátnická múdrosť“ či gesto slovenskej strany. S takýmito názormi sa aj stretneme v dobovej tlači. Lenže maďarská strana miesto očakávaného vyjadrenia uspokojenia nad zachovaním svojich menšín žijúcich v zahraničí a blahopriania krajinám, ktoré ich zachovali, pokračovala v politike inštrumentalizácie týchto menšín.

Táto inštrumentalizácia sa dostala na kvalitatívne vyššiu úroveň v r. 1998, keď sa po prvý raz v slovenských ústavných dejinách, dostanú do vlády predstavitelia „utláčanej“ maďarskej menšiny. Po zmanipulovaných výsledkoch či presnejšie po zmanipulovanej realizácii výsledkov parlamentných volieb, keďže vládu nezostavoval víťaz a na základe (symbolického) sľubu (ktorého dodržiavanie nebude nikto kontrolovať), že zanechajú menšinovú agendu. Avšak Ústava SR nepripúšťajúca jestvovanie politických strán na etnickom základe vyžadovala viac: vystúpenie z politickej strany (SMK).

V tom istom roku prichádza na pomoc ústave záväzný RD (Čl. 15 a 20), ktorý zakazuje diskrimináciu tak menšín ako aj väčšiny a politickú činnosť príslušníkov menšín kanalizuje do oblasti, ktorá sa ich týka. Politicky organizovaní príslušníci menšiny teda nemôžu rozhodovať o slovenských veciach, školách, pamätníkoch, vnútroštátnej, zahraničnej politike ap. Inými slovami to znamená zákaz majorizácie na všetkých stupňoch verejnej a štátnej správy. O rok neskôr začína monitorovanie dodržiavania článkov RD v členských štátoch RE, ktoré ho ratifikovali, SR vrátane. Ľudské práva sú však paradoxne zverené podpredsedovi vlády menšinového pôvodu, takže o objektívnosti tohto monitorovania možno pochybovať. Dôkazom toho je napr. aj fakt, že v prvom Stanovisku Poradného výboru RD chýba zmienka o vtedajších 15-tich poslancoch maďarského pôvodu v NR SR !

V r. 2002 sa situácia so zmanipulovaním výsledkov parlamentných volieb opakuje a do vlády prichádzajú ďalší politicky organizovaní príslušníci maďarskej menšiny. V tomto volebnom období, ktoré vstupuje do druhého polčasu, sme svedkami ďalšieho prekročenia menšinových práv tak na vnútornom ako aj medzinárodnom poli. Konkrétne ide o zriadenie (maďarskej etnickej) Univerzity v Komárne, ktoré už nespadá do oblasti ľudských práv, ale do správneho práva, ktorým sa riadia aj kolektívne práva. Na druhej strane treba uviesť tzv. Krajanský zákon, jeho novely vrátane. Tento politický dokument bol pod rúškom práva doslova vyhlásením právnej vojny Slovensku, čo platí aj o nedávnom maďarskom referende o dvojitom občianstve pre maďarské menšiny v žijúce v zahraničí, referende, ktoré však neuspelo. Takéto pokusy sú vlastne negáciou menšinovej legislatívy a menšinovej politiky SR ako aj medzinárodnoprávnej ochrany národnostných menšín. To nie je všetko.

Ešte pred 1. májom 2004 začala maďarská strana šíriť názor, že vstupom našich krajín do EÚ sa pre ňu otvárajú nové možnosti vplyvu na Slovensko a na Slovensku. Pritom sa argumentuje, že voľný pohyb tovaru, služieb a kapitálu, teda ľudí, znamená zníženie významu, ba zrušenie vnútorných hraníc. Takúto argumentáciu javiacu sa „európansky“, a šíriacu sa už 10 rokov v krajinách Strednej a východnej Európy, treba vehementne odmietnuť. A aj v Návrhu zmluvy zakladajúcej ústavu pre Európu, známejšej ako Ústavná zmluva (ktorá posúva európsku politickú integráciu o krok ďalej), sa jasne stanovuje, že geografická demarkácia a režim na hraniciach ostávajú v kompetencii členských štátov a riadia sa medzinárodným právom (Čl. III-166, ods. 3).Členstvo v Európskej únii by vôbec malo viesť k potvrdeniu politickej a národnej identity a stať sa novým zdrojom slovenskej politiky inak po vzore zakladajúcich a ďalších štátov EÚ, ktoré sa k nej potom pripojili.

Záverom, nech sú tieto riadky výzvou pre kompetentné orgány, aby sa vážne začali zaoberať otázkou aktuálneho vypovedania ZZ ako aj následnej renegociácie štandardnej zmluvy v súlade s Ústavou SR a medzinárodnoprávnymi aktmi, ktoré boli prijaté medzitým.

BIBLIOGRAFIA:

HANDŽÁRIK, J. Čachrovanie s menšinami. In *Optikou komentátora*. Bratislava, SKSI 1994. s. 11-114.

ZMLUVA o dobrom susedstve a priateľskej spolupráci medzi Slovenskou republikou a Maďarskou republikou (s komentárom Jozefa Oláha). In *Národnostné noviny*, 8.8.1995.

BINDER, J.: Poznámky k problematike vývoja slovensko-maďarských vzťahov v súčasnosti. In *Slovakia plus*. Zborník príspevkov zo 4. zasadnutia Stálej konferencie slovenskej inteligencie konaného v dňoch 27-29. novembra 1995 v Častej –Papierničke. Bratislava, SKSI 1995, s. 122-132

DREBRECKÝ, J.: Protiústavné podpisy zmlúv. In *Pravda*, 20.3.1995.

MINÁR, I.: Zamyslenie sa pred ratifikáciou slovensko-maďarskej zmluvy. In *LT*, 10.11.1995.

HORSKÝ, I.: Zmluva, koalícia a politická zodpovednosť. In *NO*, 10.4.1995

O Slovensko-maďarskej zmluve pred rokovaním parlamentu. In *Zmena*, 1995/36, s. 8-9.

SIVÁK, J.: Prečítali si už poslanci text „parížskej arbitráže“? In *Zmena*, 1995/42, s. 7-8.

„Treba ísť rýchlejšie ako hrá hudba? (Nad nedostatkami zmluvy). In *Alternatíva*, 1995/6, s. 7; - Pokračovanie, 1995/7, s. 9.

HOFBAUER, R.: Slovensko-maďarská zmluva. In *SNN*, 1996/5, s. 1, 3.

Nijaké kolektívne práva, nijaká územná autonómia! In *Slovenská Republika*, 27.3.1996

WOLF, K.: Maďarsko doplácí na svého souseda. In *Mladá fronta dnes*, 22.3.1996.

LÖRINC, J.: Mýty a predsudky majú živnú pôdu. Rozhovor s bývalým veľvyslancom v Maďarsku R. Chmelom. In *Pravda*, 29.4.1996.

Čoho sa v Budapešti boja viac ako čert kríža.(Preklad návrhu Dohody v kauze Gabčíkovo-Nagymaros uverejnený v maďarskom denníku Népszava). In *Slovenská Republika*, 19.3. 1998

DÁRIUS RUSNÁK

K otázke právnej a vedeckohistorickej rehabilitácie Dr. Jozefa Tisa

Ak máme na zreteli riešenie otázky zodpovednosti prezidenta Dr. Jozefa Tisa za jeho činy v rokoch 1939–1945, som zástancom priority právnej rehabilitácie pred rehabilitáciou cestou historickovedeckých prác. Vychádzam zo skutočnosti, že práve doteraz platný rozsudok tzv. Národného súdu kanonizuje vinu prezidenta, a tým do veľkej miery determinuje výskumy značného počtu historikov, ktorí z pohodlnosti vychádzajú pri svojich prácach z dôkazového materiálu obžaloby a ním podopreného rozsudku o vine a treste bez ohľadu na dnes jasný fakt, že išlo o proces vyslovene politickej povahy, ideologickej nenávisti a pomsty. Dôvody tohto môjho stanoviska vychádzajú z poznatkov získaných z pôsobenia vo funkcii riaditeľa Slovenského národného archívu, kde je. uchovaná celá dokumentácia všetkých procesov pred Národným súdom, ďalej archívne materiály ústredných orgánov l. Slovenskej republiky vrátane Kancelárie prezidenta republiky, politických strán, rôznych inštitúcií a pod. Obmedzím sa na stručné vyjadrenie skutočností, ktoré ovplyvnili a ovplyvňujú posudzovanie, kvalitu, kvantitu a hodnovernosť archívnych materiálov, ako dôkazných prostriedkov viažucich sa na proces s Dr. Jozefom Tisom pred súdom v roku 1946 –1947.

1. Možno povedať, že ani obžaloba, ani obhajoba v procese s Dr. Jozefom Tisom nedisponovala s celým už vtedy potenciálne dostupným archívnym materiálom. Ako vieme, vláda 1. Slovenskej republiky pred odchodom do exilu (do Rakúska) koncom marca 1945, neurobila dostatočné opatrenia na uchovanie archiválií štátnych ústredných orgánov Slovenskej republiky. V podstate zostali v budovách týchto orgánov, bez patričnej ochrany pri prechode frontu. Týkalo sa to v plnej miere aj písomností prezidentskej kancelárie. Podľa sprostredkovaného svedectva nebohého Dr. Bella Pollu po vstupe prvých jednotiek Červenej armády do priestorov prezidentského paláca jednotliví vojaci hľadali najmä pijatiku, potraviny a cennosti. Títo pritom vyhadzovali písomnosti predovšetkým na nádvorie za palácom. Tam ich údajne iniciatívne zachraňoval známy historik František Bokes. Po príchode pracovníkov Povereníctva vnútra z Košíc do Bratislavy začalo sústreďovanie časti archívnych materiálov týchto orgánov v dnešnej budove Filozofickej fakulty na Gondovej ulici pri Dunaji. Veľkú časť týchto materiálov odviezla neskoršie Štátna bezpečnosť do Prahy, kde sa využívali na prípravu procesov pred Národným súdom. Takéto premiesťovanie archívnych materiálov malo neblahý následok v podobe jeho úbytku a neodbornej selekcie. Mnohé dokumenty sa vyňali z pôvodných signatúr a zaraďovali sa do agentúrnych, vyšetrovacích a súdnych spisov. Máme podozrenie, že niektoré archívne materiály sa ešte stále nachádzajú vo fonde Ústredného výboru KSČ, ktorý dodnes nie je pre svoju rozsiahlosť archívne usporiadaný. Hoci v Slovenskom národnom archíve sa nachádza 264 škatúľ písomností prezidentskej kancelárie, bližším skúmaním sa zistilo, že chýbajú v chronologickom poradí stovky a tisíce spisov, najmä takých, ktoré sa týkali udeľovania výnimiek pre Židov. Zaujímavé je, že tam temer niet písomností o tých, ktorí výnimku preukázateľne dostali, čo je zrejmé z iných písomností a iných osobných svedectiev. Práve tu je pôda pre neseriózných historikov, ktorí udeľovanie výnimiek minimalizujú a bagatelizujú. Tu treba poznamenať, že s týmito materiálmi pracovali približne do roku 1950 predovšetkým ľudia z Reicinovho oddelenia ÚV KSČ, a potom po dobu vyše dvadsiatich rokov príslušníci ŠTB na rôznych úrovniach. To, že sa tieto materiály zneužívali na politické procesy, že sa využívali na konšpiratívnu činnosť a že sa nevhodné dokumenty pre takúto činnosť selektovali a dozaista i ničili, plne preukázalo ich archívne usporiadanie do podoby trvalej archivácie. Po takomto hrubom zásahu do signatúry, najmä zo strany Štátnej bezpečnosti, spôsobilo, že obžaloba obsahovala len dokumentáciu v neprospech obvineného Dr. Jozefa Tisu, ale i ďalších obvinených v nasledujúcich monsterprocesoch. Bolo to v rozpore s elementárnou procesnou zásadou, podľa ktorej orgány v trestnom konaní sú povinné zhromažďovať dôkazový materiál nielen v neprospech, ale aj v prospech obvineného. Z celého archívneho materiálu, týkajúceho sa súdneho konania, je zrejmé, že obhajoba mala takmer totálne zamedzený prístup k spomínaným archívnym materiálom.

2. Od procesu s Dr. Jozefom Tisom uplynulo 58 rokov. Za tento čas sa postupne rozširovala báza objavených písomností i svedectiev oslabujúcich pozíciu výroku o vine prezidenta, a to najmä z dvoch zdrojov: – objasnením archívnych dokumentov získaných zo zahraničných archívov, a to najmä nemeckých a sovietskych (ruských) a dodatočným objavením dokumentov v našich archívoch (resp. v archívoch bývalej federácie). Niet tu priestorových možností, aby sme ich uvádzali a rozoberali, ale jednoznačne dokazujú najmä to, že v procese nebola preukázaná subjektívna stránka trestných činov, t. j. úmysel, napr. v otázke deportácie Židov „na smrť“, ako sa to najmä dnes prezentuje neraz od predpojatých politikov, ale aj niektorých nesvedomitých historikov a rôznych mediálnych diletantov, ktorí si nikdy materiály procesu ani neprečítali. Multiplikát rozsudku je flagrantnou ukážkou osvojenia si Vyšinského metód vedenia procesu, hodnotenia dôkazov, jazyka a štýlu dôvodovej časti rozsudku, kde je plno invektív, politických floskúl nepatriacich do právnej reči, ale ktoré sa tak často a typicky objavovali vo veľkých monsterprocesoch komunistickej éry v Sovietskom zväze, ako aj u nás.

Časť médií dnešných čias ako aj niektorých tzv. „renomovaných historikov” sa nám snaží vykresliť Dr. Jozefa Tisu ako človeka apriórne ideovo založeného proti Židom. Takýto lacný pohľad sa neraz podopiera tzv. „Holíčskym prejavom“. No vieme, že jeho autentickosť bola skresľovaná už v tlači l. Slovenskej republiky, a vieme, prečo to bolo a komu to malo slúžiť. Originál tohto prejavu nikto nepredložil ako dôkaz. Áno, Dr. Jozef Tiso kriticky poukazoval na to, že Židia na Slovensku mali neúmerne väčší podiel na politickom a hospodárskom živote, než to zodpovedalo početnosti tohto etnika, ktoré sa ináč vo svojej väčšine nikdy nestotožňovalo s emancipačným úsilím slovenského národa, či to bolo za trvania Rakúsko-Uhorskej monarchie, alebo l. ČSR. Túto vec nemožno poprieť. Veď o tom svedčí rad príkladov. Takým bola aj manifestácia Židov v Bratislave pred Carltonom v čase Viedenskej arbitráže, keď žiadali o pripojenie Bratislavy k Maďarsku. Podobné manifestácie poznáme z prevratového obdobia, v rokoch 1918–1919, kde Židia v niektorých mestách na Slovensku organizovali zhromaždenia za ponechanie Slovenska v rámci Uhorska. Isteže takéto postoje evokovali u drvivej väčšiny Slovákov hnev, ktorý, žiaľ, v nasledujúcom vojnovom období prispel k negatívnej verejnej mienke vo vzťahu k Židom.

To, čo som uviedol v úvode, že som zástancom priority právnej rehabilitácie Dr. Jozefa Tisu, znova zdôrazňujem. Naším úsilím by mala byť evidencia a zhromaždenie všetkého dostupného archívneho materiálu – jeho kópií, osobných svedectiev a výpovedí ešte žijúcich svedkov (ktorých, ako vieme, ubúda), v snahe pripraviť dôkaznú bázu pre prípadnú obnovu trestného konania, alebo konania cestou podania sťažnosti prokuratúrou pre porušenie zákona. Právna konštrukcia vymýšľaná neprajníkmi rehabilitácie uvádza, že zákon o tzv. Národnom súde platil len na obmedzené obdobie, a že teda nemožno už vo veci konať. Preto vraj nemožno uplatniť ani inštitút obnovy konania, ani inštitút podania protestu pre porušenie zákona. Je to absurdné tvrdenie. Takáto konštrukcia je skôr na smiech a nikde v známom právnom systéme v kultúrnych krajinách sa neobjavuje. Všetky doterajšie podania na generálnu prokuratúru, ktoré som mal možnosť v odpisoch vidieť, sú buď produktom laického pohľadu, teda neprofesionálne, alebo z hľadiska dôkazovej hodnoty neúplné, resp. nedostatočne v dôvodoch uplatnené. Okrem toho tieto návrhy boli podané v čase vrcholenia politickej propagandy, zatracujúcej l. Slovenskú republiku známym komunistickým sloganom ako štát klérofašistický, totalitný a pod.

Zastávam názor, že naša konferencia by nemala byť len nejakou „akademickou” záležitosťou, kde odznejú referáty, koreferáty a diskusné príspevky, na základe ktorých sa vydá zborník, a tým sa celé úsilie končí. Mali by sme sa porozprávať o tom, čo urobíme na úseku zhromažďovania dôkazového materiálu tak, aby poskytol bázu pre rehabilitačné úsilie, ktoré by sa mohlo realizovať už teraz alebo v budúcnosti, ak by sa to nepodarilo súčasnej generácii. Ďalej, aby sa dal podnet na zabezpečenie materiálnych a azda aj finančných zdrojov pre činnosť vysoko kvalifikovaných právnych expertov, ktorí by pripravili návrh na obnovu konania, alebo konania o podnete pre porušenie zákona. Súčasne by toto úsilie malo smerovať k utvoreniu kolektívu historikov a právnikov za účelom aktívneho pôsobenia v médiách, cieľom ktorého by bolo cez objektívny obraz činnosti Dr. Jozefa Tisa vyvážiť súčasný frontálny a nevyvážený pseudovedecký, ba niekde až demagogický útok na jeho činnosť v období 2. svetovej vojny.

Treba si uvedomiť, že stojíme pred útokmi politického charakteru, ktorých cieľom je skresliť obraz dejinného zápasu Slovákov o svoju štátnu samostatnosť, ale aj diskreditácia jeho kresťanskej orientácie cestou zhanobenia cirkevných predstaviteľov, ako to očividne bolo v procese s Dr. Jozefom Tisom, v terajšom procese prípravy beatifikácie biskupa Jána Vojtaššáka, ako aj v opätovne nastoľovanom úsilí, ktoré sa rovnako demagogicky vedie proti osobe pápeža Pia XII., akoby sa nebol zastal Hitlerom prenasledovaných Židov v Európe v čase 2. svetovej vojny.

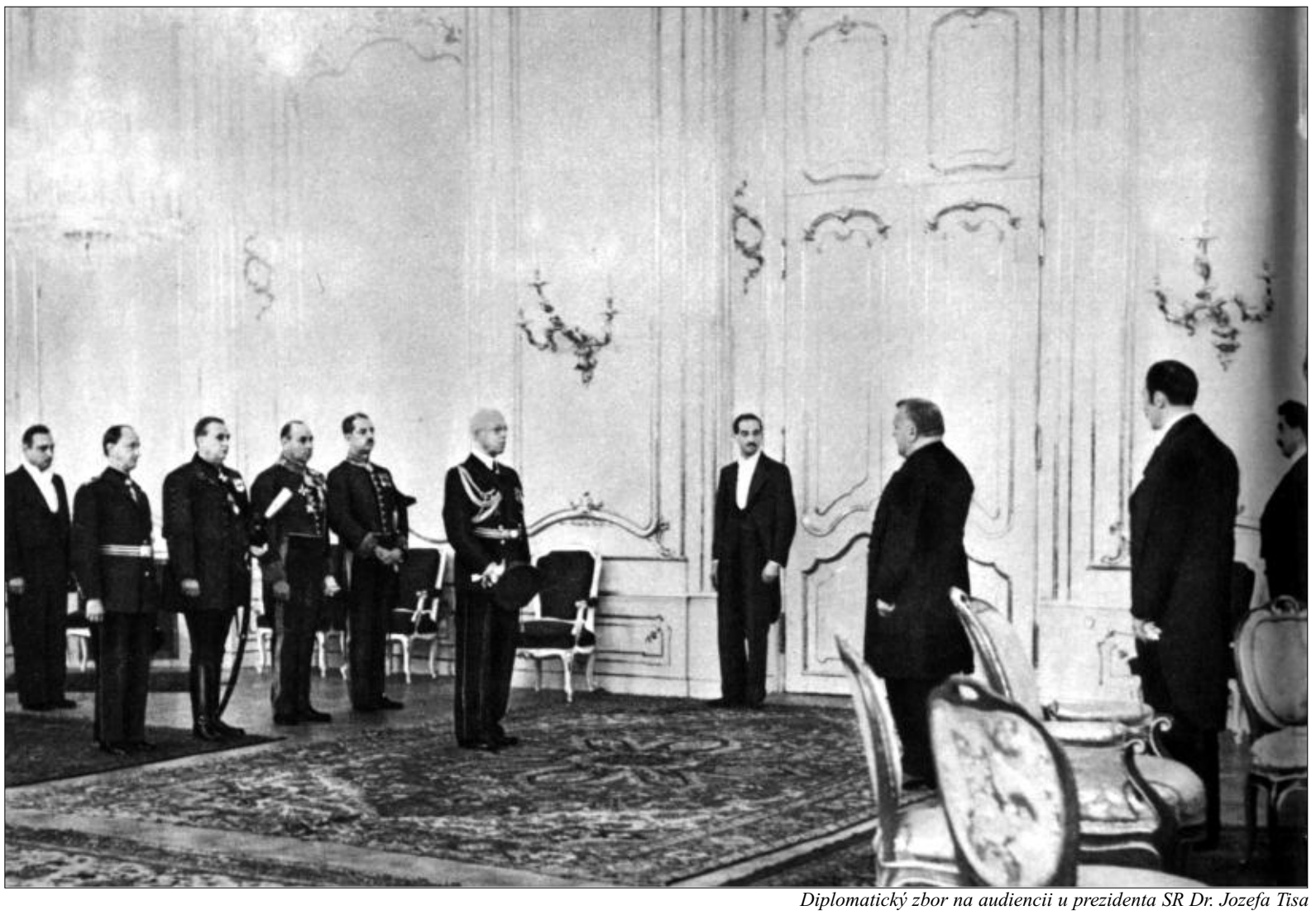

Diplomatický zbor na audiencii u prezidenta SR Dr. Jozefa Tisa

Ježiš kráča pred nami

(Dokončenie z 1. strany)

Aj pre mnohých europoslancov – novodobú šľachtu, dnes podvyživených pravdou o Bohu, je v týchto časoch výsadou byť hoci aj „úchylom“, len nie kresťanom. Myslia len do času, a nie na večnosť občanov. Nepodobajú sa na tých Židov, ktorí vydali na ukrižovanie vtelené Slovo a miesto neho si vo všetkých vrstvách národa nastavali zlaté teľatá? Žiada sa mi podotknúť: „Je niečo zhnité v štáte dánskom...“ Mnoho bludov koluje v ľudstve.

Evanjelium, a zvlášť Kristov život, sú však plné pohybu.

Mária sa ponáhľa navštíviť Alžbetu. Mária a Jozef idú z Nazareta do Betlehema, odtiaľ do Egypta a z Egypta do Nazareta. Z Nazareta putujú spoločne do Jeruzalama. Mali totiž hlboko vo svojej duchovnej výbave nielen lásku k Bohu, ale aj k vlastnému národu ... Ježiš chodí krížom-krážom po palestínskych dedinkách a mestečkách. Nakoniec prikazuje apoštolom: „Choďte do celého sveta a hlásajte evanjelium všetkému stvoreniu“(Mk 16,14). Predtým sa ho usilovali definitívne zastaviť tým, že ho pribili na kríž a jeho mŕtve telo vložili do hrobu, ktorý pre istotu nezabudli dôkladne zapečatiť. Ako si len dali záležať?!

A práve tu sa začína najväčší pohyb. Pohyb, ktorý začal ukrižovaním.

Dve ženy sa pri prázdnom hrobe a odvalenom kameni dozvedeli šokujúcu správu – „vstal z mŕtvych!“ V tej chvíli tempo naberá na obrátkach. Zvyšuje ho sám Boží anjel: „Rýchlo choďte povedať jeho učeníkom!“, lebo Zmŕtvychvstalý „ide pred vami do Galiley.“ A ženy, „Rýchlo vyšli z hrobu a s veľkou radosťou bežali to oznámiť“ (por. Mt 28,7 n). Peter a Ján sa tiež vybrali k hrobu. Nielen tak, hocijako. „Bežali obaja, ale ten druhý učeník bežal rýchlejšie, predbehol Petra ...“(Jn 20,4). A do mesta bežali aj stráže, aby oznámili „veľkňazom všetko, čo sa stalo“ (Mt 28,11).

Všimli ste si? Vstal z mŕtvych... S radosťou bežali... Predbiehali sa... Dá sa tu hovoriť o stagnácii?

Najväčšia udalosť v dejinách ľudstva sa bleskovo šíri. Priam ako v dákom thrilleri.

A Ježiš Kristus svojím pôsobením bol aj naďalej v stálom pohybe. „Jeho učeníci mu chceli vymedziť Palestínu s odôvodnením, že je Žid. Našli ho však v Antiochii, Alexandrii, Aténach, Ríme. Prv než tam vkročili apoštoli. Chceli mu dať rímske občianstvo, a on už bol ďalej , medzi barbarmi. Stavali mu nádherné chrámy, a on už zakúšal pohostinstvo v mníšskych chatrčiach na brehoch Maasu, Rýna a Dunaja. S Kolumbom sa prepravil cez Atlantik. Filozofi rozumovo zdôvodňovali jeho evanjelium, a on slabikoval s neučenými. Králi sa mu klaňali, a on sa so sv. Vincentom de Paul stal galejníkom“(Mazzolari).

Nás to už nenadchýna? Vytratila sa túžba stretnúť sa so Vzkrieseným?

Ale potom nie Boh je mŕtvy, ale my! Veď on predsa ide pred nami! Aj dnes. A kto kráča, nemôže byť mŕtvy!

Pohyb – to je zmena. Aj zmena nášho zabehnutého spôsobu života a vzťahu k Bohu znamená život. Henri Bergson dokonca tvrdí, že trvalou konštantou kresťanstva je úloha nikdy nezostať stáť na mieste. Preto zmena nie je prešľapovanie na mieste. A ani vnútorná ťarbavosť, lenivosť, či ľahostajnosť. Nevyčítajme preto Nietzchemu jeho kritický výrok: „Kresťania by sa mali javiť vykúpenejší, ak mám veriť v ich Vykupiteľa.“ Ide mu teda o kvalitu kresťanského života. Myslím, že v tejto jeho výzve sa prst dotkol rany.

Človek vykúpený Kristom má byť novým človekom. Človekom kresťanského dynamizmu. Človekom, ktorý každý deň je lepší ako deň predchádzajúci!

Veľká noc – to je aj želanie pokoja. „Pokoj vám,“prihovára sa dôverne Vzkriesený svojim najbližším priateľom. Ale je to zároveň aj želanie nepokoja. „Kristov nepokoj nech je vždy s vami.“ Keď Boh „ide pred nami“, nemôžeme zostať statickí. Načim nám byť spasiteľne nepokojní (Pronzato).

Nuž teda – vykročme. Zdynamizujme sa. Len tak dokážeme dnešnému svetu, že Boh nie je mŕtvy. A každému skeptikovi odkážme: Ak je tvoj Boh mŕtvy, vezmi si nášho! Lebo náš je živý. Veď On ide pred nami...

RUDOLF MASLÁK,
farár

Tatry čara zbavené

Minuloročná novembrová veterná kalamita, ktorá postihla významnú plochu lesných porastov Slovenska, väčšinou v chránených oblastiach, skoncentrovala pozornosť médií najmä (alebo len) preto, lebo boli zasiahnuté aj Vysoké Tatry. Na jej vlne sa vynieslo znovu pár „celebrít ministrov, umelcov, komunálnych politikov, ale svojimi pseudonázormi prenikli i niektorí prírodovedci a ochranári.

I malý časový odstup umožňuje posúdiť situáciu bez emócií, sentimentu objektívnejšie a racionálnejšie.

Predovšetkým: Vysoké Tatry postihla živelná pohroma, ale nie katastrofa. Dočasne utrpela obľúbená panoráma, na ktorú sme si zvykli, ale hlavné atribúty našich veľhôr zostali zachované a ich podstata nedotknutá.

V odborných kruhoch bolo najmenej desať rokov známe, že umelo vysadený takmer storočný lesoparkový porast už presiahol svoju optimálnu životnosť a prestáva plniť svoje ochranné i dekoračné funkcie, pre ktoré bol vysadený na pôvodných podtatranských lúkách. Monokultúrny smrekový les celoročne ťažko skúšaný exhalátmi z preťažených dopravných tepien a intenzívnou antropogénnou činnosťou, nemal predpoklady na dlhý život. Zostávalo len otázkou krátkeho času, kedy bude treba celý problém radikálne riešiť.

Tvrdenia, že problémy smrečinových lesov sa neriešili pre kompetenčné rozpory medzi ministerstvami pôdohospodárstva a životného prostredia, sú nezmyselné a nepravdivé. Ministerstvo pôdohospodárstva SR a Štátne lesy TANAPu mali už od roku 1995 pripravený plán postupnej obnovy tatranských lesných porastov. Ale ten nebolo možné reálne presadiť pre hysterický odpor rôznych ochranárov a organizácií, ktoré vyrúbanie jediného stromu v Tatrách pokladali za svätokrádež. A tak si príroda nie po prvý raz v histórii vyriešila problém sama, lebo ľudské váhanie, pochybovanie a neodbornosť nekompromisne trestá.

Je celkom isté, že ani najodvážnejšie revitalizačné programy by takéto radikálne riešenie neprijali, ale z dávnej i nedávnej minulosti je známe, že aj rozsiahlejšie prírodné katastrofy v konečnom dôsledku priniesli do ekosystému stratenú rovnováhu a vyššiu kvalitu.

Všetko zlé je na niečo dobré. Na Slovensku ešte existuje historicky osvedčená a moderná lesnícko-biologická základňa a funkčná, vyspelá lesnícka prax. Nikto nemusí pochybovať, že ich erudovanosť a profesionalita obnoví životaschopné lesné spoločenstvo pod Tatrami. Je tu i príležitosť na modernizáciu celej tatranskej športovo-rekreačno-liečebnej infraštruktúry pri maximálnom rešpektovaní jemného charakteru prírodného prostredia našich veľhôr.

Tatrám sa naskytá nebývalá možnosť rehabilitovať svoju stratenú tvár a vrátiť im výnimočnú rekreačnú, liečebnú i športovú charakteristiku.

Vysoké Tatry prišli o návštevníkov nielen v dôsledku zastaralej infraštruktúry, ale aj neprimeranými cenami za stravu, ubytovanie, vleky, parkovanie a neochotu. Mnohí podnikatelia, nie Tatranci, zapríčinili, že návštevníci neboli ochotní platiť za mizerné služby a zanedbané zariadenia nehorázne peniaze, najmä ak spoznali atmosféru v okolitých, prevšetkým v zahraničných lyžiarskych a turistických centrách.

Tatry dostali šancu, lebo každý chce pomôcť, alebo sa tak aspoň tvári. Vzniká však obava, či sa podávaná ruka nestretne s chamtivcami a zlatokopmi. Dávnejšia skúsenosť s celonárodnou zbierkou na modernú lanovku Alweg, ktorá sa stratila v neznáme, ale aj následky nedávnej privatizácie varujú a chladia optimizmus.

Strach sa zmocňuje i ostatných postihnutých oblastí, o ktorých sa menej hovorí, lebo ich zatieňuje majestát Tatier. Aj im hrozí poškodenie drevnej suroviny a napadnutie podkôrnym hmyzom. Aj im treba pomôcť kalamitu zlikvidovať a les obnoviť a tiež potrebujú materiálnu, personálnu a finančnú pomoc na zmiernenie následkov.

Kým príroda drieme a líže si ťažké rany pokrytá snehom a ľadom, človek správca krajiny by mal konať, lebo ani netuší, koľko času zostáva do ďalšej pohromy, ktorú môže vyvolať tá prvá. Reálne hrozia povodne, požiare , podkôrny hmyz, ale aj rozkrádanie a znehodnotenie drevnej suroviny a prírodného prostredia. Teoretizovanie o samoobnove lesa určite nepomôže! Skúsenosti z povodní na Svinke, ale najmä na Tichom Potoku nás poučili, že najväčšie škody zapríčinili zápchy tokov z uvoľnených kmeňov stromov. Nečakajme zázraky a prírodné anomálie, nerobme experimenty v reálnej prírode, ani v Tatrách voda hore brehom nepotečie. Konajme profesionálne a pragmaticky, kým je čas. A v tomto prípade čas nie sú len peniaze!

Mám dvoje detí, dobrú ženu tiež,
mám strechu nad hlavou, hruď plnú citu.
Zavše ma krása navštívi, jej spiež.
Nevadíme sa, nažívame si tu

vernejšie ako svorka, pokope
v dobrom aj zlom. V dňoch nepodkupných pľuští,
keď azda úzkosť nám je na stope
a niet kam ujsť, dážď možno prudšie šuští,

Mám zlata dosť

no vždy je to len dážď. Raz uplynie,
minie sa ako mince po výplate.
Mám dvoje detí, žena popri mne
pyšná je ako ruža na kabáte.

Nažívame si, nič nás neláka,
tobôž tie zlaté kľučky u susedov.
Mám zlata dosť, keď slnko po mlákach
maľuje verše tajnou abecedou.

Milujeme sa. Láska objedná
u Pána vecí to, čo nám je vzácne:
poslušnosť duši, schopnosť dovedna
spájať to dobré. A keď sa mi zacnie,

po prstoch, ticho vstúpim do seba,
načúvam Bohu, prosím ho, nech žehná
ohníku, z ktorého je iba pahreba,
i každej duši, nech sa zbaví beľma.

Prosím to veľké biele mlčanie,
tak nástojčivo gestikulujúce vo mne,
nech sa ma ešte trocha zastane...
A Boh si nielen na mňa vtedy spomne.

Vracia lesk neúčastným vlnám na rieke,
vône a farby lúkam plným kvetov
a obnovuje všetky ďaleké
obrazy jednou celkom holou vetou.

Jeho, čo sídli v tôni katedrál
rovnako ako v srdci, prosím ešte,
aby aj zajtra štedro požehnal
Dunaju, a tiež všetkým v tomto meste.

A všetkým v tejto božej krajine,
nádhernej, aj keď takej drobnej,
nech do sŕdc si tu všetci vidíme,
priezračných ako pieseň vody o nej.

TEODOR KRIŽKA
(1988)

Martin sokol

IVAN SOKOL

K poznaniu historickej pravdy

o Martinovi Sokolovi, predsedovi Slovenského snemu

Mnohí priatelia, známi i mne neznámi ľudia ma už viackrát žiadali, aby som napísal spomienky na svojho otca JUDr. Martina Sokola, hlavne jeho postoje k významným udalostiam slovenského politického života z rokov 1938 – 1945. Rozhodol som sa vyhovieť týmto požiadavkám hlavne preto, aby som vniesol svetlo pravdy hlavne k niektorým sporným, neobjektívnym a zavádzajúcim tvrdeniam z pera niektorých historikov a publicistov. Nie som historik, som hudobník a mnohé veci som si musel overovať z rôznych prameňov až neskôr. Veľa som získal najmä od jeho ešte žijúcich politických súčasníkov. Podotýkam, že som sa narodil v roku 1937 a keď som začal politicky rozmýšľať, bol otec vo väzení. Po jeho návrate z väzenia som zasa ja študoval hudbu v Bratislave. Politické názory svojho otca som i napriek tomu mal možnosť veľmi dobre poznať a o udalostiach z rokov 1938-1945 mi veľmi veľa rozprával. Žiaľ, zomrel pomerne mladý a rozhovory tak skončili. Pre komunistický režim bol nespoľahlivý, preto bol sledovaný a nemohol podobne ako i ďalší činitelia prvej Slovenskej republiky slobodne publikovať ani študovať v archívoch. Zanechal dve písomné svedectvá: *Moje poznámky k marcovým udalostiam 1939,* (20. 3. 1939), Historický časopis č.3/1991 a *Bola HSĽS hrobárom Česko-Slovenska?,* Kultúra č. 3, 4, 5/2002, z ktorého odcitujem úvodnú pasáž: *„Po vyhlásení Slovenského štátu, ale hlavne po skončení druhej svetovej vojny veľa sa hovorilo a písalo o tom, čo bolo príčinou zániku Česko-Slovenska. Česi a čechoslováci na Slovensku vyriešili si tento problém jednoducho tak, že všetku vinu zvalili na HSĽS. Niektorí z nich, ako Dr. Ivan Dérer, išli dokonca tak ďaleko, že Hitlerovo úsilie rozbiť Česko-Slovensko vyhlásili za domnelú skutočnosť, aby potom tým presvedčivejšie pôsobilo ich tvrdenie, že hrobárom Česko-Slovenska bola zradná politika ľudákov. Preto v záujme objektívnej pravdy pokladám si za povinnosť vyvrátiť toto nepravdivé tvrdenie, uviesť pravé príčiny, ktoré zavinili pád Česko-Slovenska a poukázať aspoň letmo na politiku HSĽS s osobitným zreteľom na kritické obdobie Republiky.“* V článku potom rozvádza pravé príčiny rozpadu ČSR.

Môj otec bol stúpencom autonómie, ale uvítal vznik Slovenského štátu 14. marca 1939, lebo to považoval za záchranu pred rozdelením Slovenska. Ako predseda Slovenského snemu na jeho zasadnutí v tento deň po hlasovaní vyhlásil: *„Konštatujem, že Slovenský snem ako jediný kompetentný orgán politickej vôle suverénneho slovenského národa sa rozhodol pre samostatný slovenský štát.“* Zároveň tu bol pocit veľkej zodpovednosti, čo bude ďalej, či sa dokážeme uživiť bez južného Slovenska, aké budú ďalšie kroky nacistického Nemecka, Hortyovského Maďarska a Beckovského Poľska. Tieto otázky si musel klásť každý zodpovedný politik. Slovenskej republike prikladal epochálny význam, lebo obstála aj vo svetovej kríze a jeho generácia priniesla tak dôkaz, že si vieme spravovať svoj štát ako iné národy. Ako mi hovorili jeho priatelia, môj otec bol muž činov, a nie prázdnych slov. Pokiaľ ide o Slovenský snem, do akej miery bol demokratickým a nezávislým zákonodarným zborom v danom čase a pri nátlaku nemeckých politikov, odpovedal môj otec pred tzv. Národným súdom v októbri 1947 nasledovne: *„Nemožno si urobiť jasný obraz o činnosti Slovenského snemu bez preštudovania všetkých zákonov, ktoré Slovenský snem prerokoval. Keby niekto preštudoval všetky zákony, ktoré odhlasoval Slovenský snem a tieto by porovnal s vládnymi návrhmi zákonov, musel by objektívne zistiť, že Slovenský snem vykonal pekný kus pozitívnej a záslužnej práce. Popieram rozhodne, že Slovenský snem legalizoval ‚fašistický režim´ na Slovensku. Práve opak je pravdou. Slovenský snem i v ťažkých pomeroch, do ktorých sa dostalo Slovensko, viedol sústavný boj o demokraciu a robil kompromis na účet pravej demokracie len vtedy, keď to vyšší záujem národa vyžadoval. Kilinger, Tuka a niektorí vedúci činitelia Hlinkovej gardy útočili proti Slovenskému snemu a žiadali ho zlikvidovať nie preto, že boli jeho zásadnými odporcami, ale preto, lebo im nevyhovoval duch, ktorý Slovenský snem reprezentoval. Preto som odrážal všetky útoky namierené proti existencii a činnosti snemu, preto som sa osobne nedal znechutiť ani konfiškáciou niektorých mojich politických prejavov, ani vydaním dôverného rozkazu, že rozhlas smie publikovať len stručné úradné správy o sneme a jeho predsedovi a preto som nepripustil, aby poslanci nekompromisného protifašistického zmýšľania boli zo snemu odstránení. Vybrať niekoľko zákonov z činnosti Slovenského snemu a chcieť takto dokázať, že Slovenský snem sledoval fašistické tendencie je metóda rozhodne nesprávna, a preto nemôže byť ani podkladom pre objektívne posúdenie celkovej činnosti slovenského parlamentu. Takýmto spôsobom bolo by možno dokázať napríklad aj to, že čsl. parlament bol tiež fašistický. ... Som toho názoru, že o činnosti Slovenského snemu bude možné vyniesť pravý úsudok len po dlhšom časovom odstupe, keď pominie terajšia politická vášeň a straníckopolitická zaujatosť a keď bude možno objektívne hodnotiť udalosti, ktoré sa u nás v posledných rokoch odohrali. A som presvedčený, že tento úsudok nebude Slovenskému snemu nepriaznivý a že zhodnotí vecne a objektívne to, čo Slovenský snem vykonal pre slovenský národ.“* (Zo súdneho procesu M. Sokola, vlastný archív).

Možno tu niekto namietne, a čo židovské zákony? Áno, keď sa pozeráme zo súčasného pohľadu tak sú nedemokratické. Nesmieme však opomenúť čas, kedy a prečo vznikli. Aj historici židovského pôvodu súhlasia s tým, že nahromadenú židovskú problematiku od 19. storočia bolo treba nejakým spôsobom riešiť. Po nastúpení Hitlera k moci sa táto otázka musela riešiť radikálne, podľa nemeckých predstáv a to nielen v Nemecku, ale následne vo všetkých krajinách v sfére jeho vplyvu. Prvé naše protižidovské opatrenia a ich dodržiavanie nazvali Nemci fraškou a prenikavým úspechom slovenského židovstva, a preto ďalší vývoj pod nátlakom usmerňovali. Prišiel Salzburg, Tuka si vybavil tzv. zmocňovací zákon v židovskej otázke a vydával vládne nariadenia. I napriek tomu snem vládne návrhy zákonov menil. Zásluhou predsedu snemu zmenili Zaťkovi ľudia text Tukovej predlohy zákona č. 68/1942 Sl. z. o vysťahovaní Židov a pomocou § 255, 256 o výnimkách sa zachránilo najviac občanov židovského pôvodu. Treba však povedať, že Slovenský snem sa nezaoberal len židovskou problematikou.

Napriek všetkým neodškriepiteľným úspechom prvej Slovenskej republiky našli sa ojedinelí publicisti nielen doma, ale i v emigrácii, ktorí tvorcov tohto úspechu označili za kolaborantov s čechoslovákmi i Benešom, za váhavých slabochov, nevzdelancov, skostnatencov, zradcov a podobne. Týkalo sa to hlavne tzv. umiernených politikov z Tisovho krídla. Otec bol zásadným odporcom komunizmu i nemeckého národného socializmu.

Karol Sidor v obrannom spise z 9.5.1947 *Na obranu Siváka a Dr. Sokola* napísal: *„Dr. Sokol nebol národným rojkom a fantastom. Jeho zmysel pre právo, jeho triezvy, až chladný politický úsudok urobil z neho človeka váženého tak v srdciach autonomistov, ako aj cteného u protivníkov. ... Podľa učenia a vzoru nacistického snem mal byť len na parádu, mal slúžiť len za rámec pre reči Führera a nemal byť zákonodárnym zborom, za aký Slováci bojovali a aký ho chcel dr. Sokol mať. Je prirodzené, že dr. Sokol postavil sa proti týmto nacistickým vplyvom na politickom poli a bránil potrebu snemu. ... Tvrdím, keby nie dr. Sokola a ním organizovanej obrany tejto demokratickej inštitúcie, už roku 1940 boli by Slováci ostali bez snemu, poťažne, boli by mali snem, ale bez zákonodarnej moci.“*

Azda najväčšie omyly sú uvádzané v niektorých historických prácach v súvislosti s účasťou M. Sokola na rokovaní Šrobárovej skupiny vo Veľkej Bytči 13. augusta 1943, ktorá neskôr poslala Benešovi do Londýna memorandum. Sokol sa schôdzky na pozvanie Mičuru síce

Vchaose účelových interpretácií slovenských dejín majú nesmiernu hodnotu osobné svedectvá potomkov našich významných politikov z obdobia prvej slovenskej štátnosti. Takým je aj svedectvo Ivana Sokola, popredného svetového organového virtuóza, syna predsedu Slovenského snemu. Pripomeňme si aspoň v skratke niekoľko základných životopisných údajov dvoch významných osobností slovenského života.

JUDr. M. Sokol sa narodil 3. novembra 1901 v Medzibrode, okres Banská Bystrica a tam aj 16. decembra 1957 zomrel. S manželkou mali 5 detí. V rokoch 1929-1938 bol generálnym tajomníkom HSĽS, 1935-1939 bol poslancom NZ Č-SR, 1939-1945 predsedom Slovenského snemu. V roku 1945 ho sovietske NKVD odvlieklo do Moskvy. V roku 1947 ho previezli do Bratislavy a postavili pred tzv. Národný súd. Odsúdený bol na 5 rokov väzenia. Vo februári 1949 ho pre chorobu z väzenia prepustili. Patril k umiernenému krídlu HSĽS. Spolupracoval s Dr. J. Tisom. Usiloval sa o hľadanie konštruktívneho prechodu Slovenskej republiky do povojnového obdobia.

Profesor Ivan Sokol – organista, sa narodil 15.6.1937 v Bratislave, ako druhé dieťa M. Sokola. Študoval na Konzervatóriu v Bratislave a na AMU v Prahe. Koncertoval takmer vo všetkých európskych krajinách, v USA, Mexiku a v ázijských krajinách bývalého Sovietskeho zväzu. Je častým hosťom významných hudobných – organových festivalov. Vedie interpretačné kurzy v zahraničí a je členom porôt medzinárodných

zúčastnil, ale účasť na jeho zostavení nemal a ani ho nepodpísal. Vyjadril tam svoj názor na povojnové kroky, ktoré by prijal Slovenský snem a ten by sa potom mohol premeniť na parlament. O tom, že ho nemohol podpísať svedčí aj samotné memorandum, ktoré Šrobárovci dopĺňali 21. augusta námietkami proti Sokolovej predstave o zachovaní Slovenského snemu, aby nebola porušená kontinuita ČSR. V knihe V. Prečana *SNP Dokumenty* sa nachádza text memoranda i vyjadrenie M. Sokola pred tzv. Národným súdom (s. 88 – 93). V úvode memoranda (s. 88) sa píše: *„Šrobárova skupina posílá toto memorandum, na němž pracovali Šrobár Vavro, Zaťko, Karvaš, Ing. Botto, Fedor Houdek.“* Meno Sokol sa v ňom spomína iba v uvedenom dodatku, namierenom proti Sokolovej predstave.

G. Medrický v svojom polemickom spise *Skutočne? (Poznámky ku knihe Dr. Jozefa Pauču: Tak sme sa poznali),* k tejto otázke okrem iného uvádza: *„Predseda snemu autentický priebeh rokovania nám síce nezanechal, ale bol na to vypočúvaný zápisnične pred obžalobcom tzv. Národného súdu. V zápisnici je uvedené, ako ho Mičura telefonicky zavolal z Medzibrodu na túto schôdzku, na ktorej Sokol predniesol svoje stanovisko: ... Pokiaľ ide o budúci pomer Čechov a Slovákov v obnovenom Česko-Slovensku, má za základ slúžiť 6. október 1938. Pravda, zákon o autonómii Slovenskej krajiny má viaceré vady, lebo bol veľmi rýchlo robený, a preto sa bude musieť po tejto stránke vec náležite uvážiť, aby sa to riešilo tak, aby z toho malo osoh Slovensko i republika ... Dodávam ešte, že na porade vo Veľkej Bytči prišiel som s námetom, aby v kritickej situácii, ktorá nastane po vojne, Slovenský snem sám prijal deklaráciu za obnovené Česko-Slovensko, a to tak z dôvodov vnútropolitických, ako i zahraničnopolitických.*

Teda nie Benešovi, nie londýnskej emigrantskej vláde, žiadnej londýnskej Štátnej rade, žiadnym odbojovým skupinám, žiadnym povstalcom, ale Slovenskému snemu vyhradzoval právo rozhodovať o štátoprávnom umiestnení Slovenska a to v ‚obnovenej´ a nie kontinuitnej ČSR, ako to hlásal dr. Beneš. Pravda dr. Sokol dobre vedel, že o existencii povojnovej ČSR už rozhodli veľmoci a keďže pokladal porážku Nemecka za istú, teda aj budúcu existenciu ČSR považoval za rozhodnutú, nezmeniteľnú. Pritom nesmieme zabúdať, že Československo a Česko-Slovensko je veľký rozdiel pre slovenský národ. Pravda , mohli tu hrať rolu aj iné momenty u Sokola: veľký odpor proti nemecko-nacistickému tlaku, akému bolo Slovensko neustále vystavené, nádej na návrat odtrhnutých častí Slovenska pri obnovení Česko-Slovenska a pod. Avšak aj pre tento očakávaný prípad porážky Nemecka stál na stanovisku 20 ročnej programovej požiadavky Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, na stanovisku Pittsburskej dohody, plnej autonómie, zlepšeného 6. októbra. I keď s udržaním slovenskej samostatnosti po vojne nerátal, dôsledne stál na programe ľudovej strany. To ostatné, čo hlásil Šrobár (zosadiť prezidenta, vládu, rozpustiť stranu atď.)nezdá sa byť nijako pravdepodobným, veď by sa bol obvinený Sokol pred obžalobcom istotne tým pochválil, aby si získal zásluhy ... Nešlo o preplávanie do nepriateľského tábora, ale o to, ako sa dostane národ do p o v o j n o v ý c h pomerov. Keďže nikto nemohol zo Slovenska v záujme zachovania čo najširších práv pre národ nadviazať styky priamo s Roo s e v e l t o m , Churchilom, Stalinom, ani prezident, ani Ďurčanský, ani Paučo, ani Sokol, nuž tento posledný neodmietol rozhovor so Šrobárom, naaranžovaný dr. Martinom Mičurom. ... Kladiem si však teraz otázku: ako vysvetliť, že ani to stretnutie predsedu snemu so Šrobárom neviedlo k tomu, že keď vypuklo povstanie, Sokol nešiel, neponáhľal sa za Šrobárom, ktorý bol predsa vedúcim činiteľom povstania? Skôr naopak: náhlil sa zo stredného Slovenska, teda z povstaleckého územia, kde trávil dovolenku (Medzibrod), späť do Bratislavy! Aj z tejto skutočnosti, že Sokol nešiel za Šrobárom do povstania, možno oprávnene odvodzovať, že vonkoncom nebol uspokojený s výsledkom stretnutia, lebo zrejme nevidel po tejto linke zabezpečenie takých práv pre slovenský národ, aké on chcel a usiloval zabezpečiť.“ (vlastný archív)

O tom, či informoval Sokol prezidenta o svojich krokoch a aký vzťah mal k povstaniu, zachytil Jozef Staško v príspevku *Dr. Martin Sokol,* uverejnenom v časopise Pohľady 10/1989, ktorý vznikol na základe rozhovorov vo väzení a z ktorého vyberám: *„Dr. Sokol potvrdil, že sa prezidentovi zmienil o svojich rozhovoroch s Ursínym, hlavne v súvislosti s hlásením ministerstva vnútra, že zachytené správy zo Slovenska do Londýna nasvedčujú, že je v prúde príprava na odbojovú akciu československy orientovaných Slovákov a Čechov na Slovensku. Prezident sa Sokola opýtal, aké alternatívy z toho plynú pre nás, slovenskú vládu? Čo si o tom myslí on, Sokol? Dr. Sokol si vyžiadal niekoľko dní na rozmyslenie a súkromný rozhovor v záhrade paláca.“*

Toto svedectvo uvádzam zámerne. Svedčí o tom, že dr. Sokol v roku 1943 informoval o svojich stretnutiach s Ursínym a Šrobárom prezidenta dr. Tisu a že takýchto stretnutí bolo niekoľko. J. Staško opisuje, ako ho prezident, odchádzajúci autom do Bánoviec, vzal so sebou a celou cestou sa rozprávali o ďalšom vývoji, kedy začať s prípravami na vojenské vystúpenie, aké možnosti sú na rokovania so Západnými spojencami atď. Dr. Tiso vtedy bol toho názoru, že ešte treba počkať. Medzitým už bol scenár povstania v Londýne pripravený a potom prišlo k vyprovokovanému povstaniu. J. Staško ďalej uvádza: *„Podľa dôvodovej správy rozsudku Sokol vedel o prípravách povstania a bol za odpor proti Nemcom, ale ako tvrdil, slovenská vláda plánovala odpor v dobe, keď Rusi budú v Karpatoch. ... Podľa Sokola povstanie nemalo národný charakter, ale skôr pučistický charakter, tým viac, že sa samo chcelo obmedzovať len na národnú menšinu.“* Slovenskí vládni politici vo všetkých alternatívach skončenia vojny sledovali záchranu životov, večných hodnôt a zabezpečenie čo možno najväčšej slobody pre budúcnosť národa. Beneš mal však iné plány, spojil sa napokon s komunistami a ako to všetko dopadlo, vrátane Gottwaldovho puču vo februári 1948, dnes už poznáme. V tejto súvislosti sa mi žiada uviesť názor historika F. Vnuka, ktorý zverejnil v čase, keď nepoznal domáce dokumenty, vrátane súdneho vypočúvania môjho otca a aj to, čo v nasledovných riadkoch môžem zverejniť až teraz. V knihe *Rebelanti a suplikanti* (1980) na s. 34 v pozn. 12, napísal: *„Martin Sokol je smutnou postavou slovenskej politiky, ktorý svoju ľudácku minulosť v posledných rokoch svojho života poškvrnil kolaboráciou s Benešom. Získal tým veľmi málo, stratil veľmi mnoho. V 1940 ho Beneš pozýval do emigrácie. Pozvaním sa cítil byť „poctený“, ale ho odmietol. Ďalšie pozvania už nedošli. ... Za svoju spoluprácu dostal „mierny“ rozsudok len päť rokov. Tvrdil, že si to nezaslúžil a pri každej vhodnej príležitosti žiadal o amnestiu. ...“* Nuž, čo k tomu dodať. Ako kolaboroval s Benešom? Pozvanie Benešovo odmietol, určite slušnou formou. Päť rokov väzenia je skutočne málo a prečo žiadal o amnestiu? Treba si uvedomiť, že otca NKVD odvlieklo do Moskvy v roku 1945 a keď ho priviezli kvôli súdu, jeho zdravotný stav bol taký, že ho pustili na liečenie. V charitnom dome v Tatrách sa stretol s niektorými slovenskými biskupmi a s biskupom Škrábikom niekoľkokrát. Karol Sidor vtedy organizoval otcov odchod do exilu aj s rodinou, ktorý sa mal uskutočniť vo februári 1948. Preto otec v tom čase žiadal aj o amnestiu, ale dostal len zdravotnú dovolenku, ktorú sme trávili v Turčianskom Sv. Martine. Pamätám si, ako príslušníci komunistickej bezpečnosti vtrhli v noci na katolícku faru, kde sme boli ubytovaní, otca zaistili a bolo po exile. To môžem povedať a napísať až teraz.

Ako otec hodnotil obdobie prvej Slovenskej republiky, zachytil K. Čulen v článku *Posledné posedenie s M. Sokolom* (Kanadský Slovák 1961) a článok je uverejnený aj v knihe F. Vnuka *Posledné posedenia* (2004)*: „Týchto päť rokov nevyškriabu ani súdmi, ani šibenicami, ani ničím. Dokázali sme, že je možné mať samostatné Slovensko a to je najväčší dôkaz, aký národ mohol podať. Keď myšlienka štátnosti naozaj zakotvila v srdciach, ona znova vypučí, znova za priaznivej okolnosti vzbĺkne. Tí, čo budú v budúcnosti obnovovať slovenskú štátnosť, nebudú musieť už mať tie obavy, čo sme my mali v marci 1939: vydržíme, zvládneme úlohy, ktoré nám na ramená navalí samostatnosť, sme sebestační personálne, finančne, vydržíme hospodársky? Na tieto otázky sme už dali odpoveď my, a to odpoveď kladnú! V tom vidím najväčší klad týchto piatich rokov.“* Tento názor zastával až do svojej smrti. Ten, kto

S prezidentom Tisom pri hrobe Andreja Hlinku

Svätec alebo burič?

Po udelení doktorátu honoris causa na Trnavskej univerzite dvom kardinálom organizátor chystaného medzinárodného stretnutia chcel uviesť črtou o hrdinovi odporu proti ideológii národného socializmu, jezuitovi P. Alfredovi Delpovi úvod do zborníka dvoch fakúlt spomínanej univerzity. Bola to vábivá, ale aj požadovačná úloha. Predpokladala hlboké poznatky životných osudov ústrednej postavy stretnutia. Dôveru v úspech podujatia povzniesol svojou triezvosťou o mučeníctve v Cirkvi kardinál Jozef Ratzinger textom, ktorý tu uvádzame.

„Kresťanstvo patrí dohromady s mučeníctvom. Ibaže mučeník sa celkom líši od rozvratníka. Kristus zomrel ako mučeník, ale nie ako burič! Boli aj za jeho čias buriči na svete. Jeden z nich sa volal napríklad Barabáš. Zomrel na pomýlenej strane kríža. O ňom povedal Kristus, keď ho mimochodom spomenul Pilátovi: 'Ak by bolo moje kráľovstvo z tohto sveta, moji by sa bili za mňa (Jn 18, 36)' Dá sa predpokladať, že za Barabáša by boli jeho stúpenci vyšli na barikády, aby ho odtiaľ vyhlásili za osloboditeľa.

Za Krista nikto nedemonštroval.

V čom teda pozostáva rozdiel medzi mučeníkom a buričom?

Vidno to hneď z prvej výzvy, v ktorej sa žiadalo od priemerného kresťana, vyznať, čím v skutočnosti je. Charakterizoval to svätý Peter v prvom svojom liste, ktorým sa obrátil na kresťanov slovami: 'Nesmie sa to stať, aby niektorého z vás obžalovali z vraždy, alebo zlodejstva, alebo aby sa dokázalo, že je záškodníkom a vzbúrencom. Ak však niekto trpí ako kresťan za to, že je kresťanom, vtedy sa nemá čo hanbiť, ba v tom mene oslavuje Boha' (1 Pet 4, 16).“

Z tohto textu je zrejmé, že je na kresťanovi, ako plní rozhodnutia, pridŕža sa svojho práva, a to aj v štáte, v ktorom ho majú za bezprávneho (z diela Zeitfragen und christlicher Glaube 5). P. Delp zomrel v presvedčení zodpovednosti za povinnosti voči zvereným veriacim.

Skutočné svedectvo viery potvrdené láskou

Vo vydanom zborníku sú náčrty o Pátrovi Delpovi, ktorými sa stihlo iba poodkryť pozadie jeho životných osudov. Za slovami, ktoré sa v kardinálovom texte uvádzajú, ostáva stále Ratzingerom položená otázka: V čom teda pozostáva rozdiel medzi mučeníkom a buričom? Na túto otázku sa pokúšali odpovedať z rozličných hľadísk príspevky z tohto zborníka. Skutočná odpoveď sa nachádza u Delpa v jeho praktickom prijatí kríža, najprv v súvislosti s jeho kňazským poslaním v službe veriacim a súčasne v plnení príkazu Pána, oznámeného na dvoch Božích tabuliach na Sione. Ich prijatím sa Delp opovážil voliť si službu Božieho svedka.

Po tomto rozhodnutí bolo použitie novšej zmeny dôsledkom v teoretickom chápaní mučeníctva, ako ho nachádzame v zmenenej náplni obsahu odpovede, v čom pozostáva milosť mučeníctva, uvádzaného ako rozpoznávacie znamenie opravdivého Božieho svedectva, ktorému dal pápež Ján Pavol II. prednosť. Prízvuk sa posunul na mučeníctvo v jeho celistvom obraze ako svedectvo presvietené žiarou myšlienky obety alebo lásky človeka ako spolubrata v Ježišovi Kristovi.

Ideál lásky ku Kristovi u Delpa v plnení rehoľného povolania

Ideál opravdivého svedectva Kristovi našiel Delp v plnení rehoľného ideálu ignácovskej spirituality, ktorú odborníci našli súčasne s Rahnerovým ideálom jezuitu v diele fiktívneho listu členom jezuitskej rehole. Podobný ideál načrtol aj Delp, keď sa zaoberal náčrtom jezuitu ako človeka v modernom svete, a ktorý vyšiel aj tlačou v brožúrke „Skizze zu einem jesuitichen Menschenbild“.

V nedávnom vyhlásení zhrnul modernú skutočnosť Ján Pavol II., keď v dokumente (Tertio millenio adveniente, c. 37) povedal: „Do nášho storočia sa vrátili zasa ako neznámi vojaci mučeníci, hoci aj oni majú právo žiť slobodne v Božom dome“.

Ten istý pápež 7. mája jubilejného roka 2000 upozornil veriacich zhromaždených pri Koloseu v Ríme na prenasledovania a mučenia Ježišových nasledovníkov. Vtedy spomenul osobitne, že dnes ešte stále platí, čo sa deje s katolíkmi, ba aj s veriacimi iného presvedčenia, ktorí prechádzajú v mene Ježiša niekdajšími zastaveniami utrpenia.

Svedectvo lásky

Zmysel mučeníctva nadobúda dnes hlbší rozmer, ako tomu bývalo predtým, ba aj v časoch prvotnej Cirkvi a na vrchole náboženského úsilia v stredoveku.

Rozviedol ho francúzsky spisovateľ a novinár André Frossard, keď napísal o Kolbem po jeho svätorečení knihu pod titulom Nevymažte si zo sŕdc lásku zabudnutím - N'oubliez pas l amour.

V tomto novom pohľade na mučeníctvo rozšírenom o ďalších kandidátov vernosti Kristovi spočívala aj práca o svätosti, na ktorej nástojil terajší pápež a ktorá sa dnes uvádza ako moderná základňa pre mučeníctvo a ktorá sa presunula z niekoľkých vyvolených na obyčajného veriaceho človeka.

Ide o moderný prístup k mučenníckemu svedectvu.

Máme ho doložený v dejinách praxou, počínajúc príkladmi uznávaných mučeníkov, ako ho zachovali v dejinách životné obety toľkých kresťanov. Jestvujú úradné martyrológiá a hlavne náhrobné nápisy po cintorínoch v rímskych a iných katakombách po svete. Sú však aj vydané pramene: Svedectvá nerozdelenej Cirkvi a v nich Mučeníci z prvotnej Cirkvi.

Základy Delpovho angažovania sa za Boha a Cirkev: starostlivosť o človeka

U Delpa základnú možnosť pôsobiť na blížneho tvoril predovšetkým človek. Delp pomocou vlastných sklonov pracoval na tomto probléme vo filozofických súvislostiach. Svojou povahou a nadaním sa venoval vo filozofických súvislostiach problému spásy ľudí. V takomto systéme sa cítil doma. Cieľom jeho úsilia predstaviť človeka ostával človek v spoločenstve ľudí, ale v tom istom čase aj samým sebou. Podľa gréckeho spôsobu myslenia ho jednoducho označoval výrazom „človek“-“anthropos“. Neskôr rozšíril túto skutočnosť na vykúpeného človeka, ktorý bol schopný dosiahnuť svoj vrchol pôsobením Tvorcu vesmíru. Označoval ho výsledkom tvoriteľského procesu, ktorý sa opieral o jedinú skutočnosť označovanú ako „Pán a Boh“ a v nej nachádzal realistický zmysel Svätého písma namiesto opisného označovania vládcu a udržovateľa ľudského priestoru v čase. Tieto vonkajšie skutočnosti nazýval ako iní ľudia jednoducho súčasťou vesmíru. Tu sa starokultúrna filozofická skutočnosť vesmíru zasa stretala pod gréckym výrazom „noun“ - s univerzálnym umom tohto sveta.

V takomto antropologickom základe časové zakorenenie v priestore nadobudlo u Delpa prevahu až natoľko, že človeka vedel zaradiť do jediného systému, v ktorom mal svoje určené miesto. Najprv mu teda išlo o človeka začleneného do zväzku iných ľudí, potom ako o človeka sociálneho, ktorý nadobúda prevahu nielen svojou materiálnou stránkou, ale hlavne spoločnými vzťahmi duchovného spoločenstva v Cirkvi a národe. Nakoniec mu išlo o človeka ako o tvora slobodného s nadzemskými, ba nadprirodzenými úlohami.

Ide mu predovšetkým o človeka začleneného s inými ladmi do istého spoločenstva, v ňom sa rozvíja individuálne a národné. Takýto „homo socialis“ sa stáva u mladého Delpa - spisovateľa a redaktora v Stimmen der Zeit predmetom plným záujmu, ktorý sa v spoločenskej oblasti postupne rozvíja a prechádza do tvoriteľského štádia človeka apoštola ako Kristovho svedka.

V Delpovej svedeckej výpovedi mučeníka Cirkvi sa zachytáva takýto vývoj, hoci mu nechýba podstata svätca ani formálna stránka svedka, ktorá by zodpovedala modernej teologickej charakteristike mučeníka umierajúceho za vieru v Krista. Dnes sa v súvislosti s Delpom právom ešte pýtame, či jeho svedecká výpoveď obety a smrti za Krista zapadá do novej terminológie mučeníckej výpovede, v ktorej kandidátovi na takýto titul prináleží skutočnosť zástupnej smrti z lásky k blížnemu na spôsob Božieho svedka ako druhého Krista „alterius Christi“.

Svedok zástupnej lásky

Keď sa rozoberá Delpova zástupná úloha byt svedkom Krista, abstraktne tu nejde o čiastkové zhrnutie, ktorého základnou súčiastkou je kvantitatívne nazeranie. Titul „blížneho“ sa nekryje s kvantifikáciou človeka. U Delpa išlo o duchovné dobro veriacich. Nemal napríklad na mysli len množstvo veriacich „istej národnosti“ (Nemcov). Hľadelo sa na to, či bola u neho aj dostačujúca vôľa obetovať sa za človeka. V tejto vôli sa nehľadelo, do akej kvantitatívnej kategórie spoločenstva niekto prináležal (do akej národnej skupiny veriacich), lež tu išlo o rozhodujúceho činiteľa všeobecnosť lásky, ktorej náplňou ostáva Boh, úplne naklonený svojmu Synovi, v ktorej náklonnosti je hotový obetovať ho za ľudstvo na kríži. Ale je to Syn Boží, ktorý zomrel za ľudstvo.

Úsilie byť „alter Christus“

Aj Delpovi muselo ČST predovšetkým o analogicky podobný postoj vernosti Bohu, akej sme si boli pri mučeníctve vedomí v dejinách. Pritom si treba položiť otázku, či si má Delp ako svedok menej vážiť štátnu moc, nárokujúcu si vrcholnú poslušnosť, keď človek umiera vo vernosti Bohu, alebo či sa má riadiť uprednostňovaním ľudského zákona nad zákonom Božím. Delp si kládol otázku, či si môže ľudská moc prisvojovať prednostné právo v porovnaní s Božou mocou a vyvyšovaním života, alebo dávať prednosť svojmu životu, keď si na ňu robí nárok štát.

Dá sa chápať prípad, keď sa v takejto situácii vynorí myšlienka potreby apoštolova, alebo venovať svoj život službe spojenej s možnosťou ďalej pôsobiť čo aj za cenu dopustenia sa násilia voči prenasledovateľovi. Lebo aj taká alternatíva vchádzala do životného obrazu spoločenstva, s ktorým Delp pracoval. Provinciál jezuitov bol proti násilnému spôsobu odstraňovať prenasledovateľov náboženstva a netrúfal si uznať potrebu siahnuť napr. k tiranicídiu, čo odobril aj Delp.

Rozhodnutie dať aj život za spásu človeka

Z výpovedí o P. Delpovi a z moderných dejín potvrdených Delpovým príkladom vidno, ako prevládala v jeho zámere apoštolského pôsobenia vernosť voči Bohu a vernosť voči svojim veriacim, o ktorých sa sľúbil starať. Išlo mu vždy o vecné hodnoty a na to použil všetky dovolené prostriedky. Z jeho spôsobu apoštolátu sa dá usúdiť, že bol hotový vziať na seba úlohy aj za cenu obiet i smrti. Táto jeho vôľa sa prejavovala od chvíle, ako pochopil, že ďalej sa nedalo váhať. Svoje poslanie bral ako človek ochotný plniť záväzky v duchu požiadaviek svojho povolania podľa prednostného označenia Boha ako „Boh a Pán“. To mu ostalo platné až do konca života.

Delp používal v spojení s označením Tvorcu celého vesmíru skoro výlučné titul „Pán a Boh“ v starozákonnom zmysle. U neho išlo o vyznanie teofanického výkladu úcty k Bohu zo Siona ako vládcu nad ľuďmi, ktorí sú viazaní príkazmi obidvoch tabúľ podarovaných na Sione.

„Kto Boha berie celkom vážne, nesmie sa uspokojiť len s troma príkazmi prvej tabule danej ľuďom na Sione, i keď ich človek nachádza rozpísané v dvoch častiach. Pre človeka tvoria nerozdeliteľnú jednotu. Z druhej tabule človek môže vyčítať mieru Božích požiadaviek, do ktorých má svojím pričinením zapracovať svoje postavenie a svoju zodpovednosť za svet. Je to Delpove náboženské i pracovnovedecké krédo, a je to aj príčina jeho odhodlania slúžiť Pánu Bohu svojmu. Z tabúľ Božích prikázaní človek pochopí svoje miesto v ľudskom spoločenstve a svoje konkrétne záväzky voči Bohu počas života. Z týchto záväzkov vyplýva celá zodpovednosť apoštolského pôsobenia aj u Delpa, ktorú mení vo vrcholný úväzok svojej služby Bohu.

P. Alfréd Delp bol v čase smrti ešte pomerne mladý kňaz. Mal 37 rokov. Vysvätený bol roku 1937. Vinu, pre ktorú bol odsúdený na smrť obesením, zhrnul najpresnejšie on sám: „Mojím zločinom bolo, že som veril v inakšie ľudstvo, vyslobodené z možnej biedy a nočnej temravy, a že som si v srdci zachoval nádej žiť podľa tohto rozhodnutia ako kresťan-katolík a členˇ jezuitskej rehole. Takéto hodnoty sú mi oporou aj ďalej, hoci ich už

Valaská škola mravov stodola

250. výročie rukopisu

Valaská škola mravúv stodola (1755), veršované dielo Hugolína Martina Gavloviča, OFM (1712-1787) patrí medzi najvýznamnejšie pamiatky slovenskej literárnej minulosti. V úvode sám autor píše: *„Táto Valaská škola mravúv stodola je zložená, i napsaná na salaši osvíceného pána grófa Xaveriusa Königsegg v krajine Uherskej, v slávnej stolici Trenčanskej, v panství Pruščanském, pod zámkem Vršatským, i na Chrástkovej. Skrz jedného nemocného kneza z Prvního rádu Svatého Otce Frančiška Serafinského, z chudobného kláštera pruščanského Bratrúv Menších Strict. Obs. Provinciae in Hungaria Ssmi Salvatoris. Když s dovolením svej vrchnosti na predmenovaných salašoch k zdraví svému žinčicu užíval kterúžto školu nyní všem ctihodným bratrúm a sestrám Tretího rádu téhož velikého Patriarchy Svatého Otce Františka Serafinského k veselému i k užitečnému čítávaní srdečne obetuje a vdečne vydává. Roku Páne 1755. dne 12 mesíce brezňa.“*

Michal Rešetka (1794-1854), farár v Hornej Súči, vyše tridsať rokov života venoval zhromažďovaniu slovenskej i cudzojazyčnej rukopisnej aj tlačenej literatúry. Do slovenskej časti svojej bohatej knižnice získal tiež vzácne rukopisy Hugolína Gavloviča.

V rokoch 1830-1831, s finančnou podporou J. Palkoviča, bol prvým vydavateľom neúplnej Gavlovičovej Valaskej školy. Napriek jazykovým úpravám do bernolákovčiny a zásahom porušujúcim kompaktnosť diela, vykonal záslužný čin v dejinách slovenskej spisby. Ďalšie neúplné vydanie v Jelínkovej tlačiarni v Trnave je bez datovania, miesta vydania a bez uvedenia mena autora. Časť Valaskej školy, do súvekej spisovnej slovenčiny z Rešetkovej bernoláčtiny, preložil a vydal aj kapucín Franko Škutil (Pezinok, 1905). Neskôr nasledovali skrátené verzie (zo známych dôvodov chýbal v nich celý úvod s jeho náboženským charakterom) vydavateľstva Tatran (Bratislava 1971, 1982). Potešiteľné bolo, že sa vtedy na Slovensku dostali do rúk širokej čitateľskej verejnosti, predovšetkým vďaka väčším nákladom výtlačkov. Transliterový prepis diela doplnený jazykovednou štúdiou Ľ. Ďuroviča vydal v USA prof. G. J. Sabo, americký jezuita slovenského pôvodu (1988) v Clevelande.

Slovenská kultúrna verejnosť sa r. 1989 dočkala kompletného vydania Valaskej školy (Vydavateľstvo Veda, Slovenská akadémie vied, Bratislava). Editorka Gizela Gáfriková vydala po prvý raz kompletnú Valaskú školu aj s kompetentným literárnohistorickým a textovokritickým výkladom. Napriek veľmi nízkemu nákladu (iba 800 výtlačkov) bol v dobe komunistickej totality významným edičným činom. G. Gáfriková sprístupnila Gavlovičovo dielo predovšetkým odbornej verejnosti. Vo svojej neskoršie

„Preto je svet taký chudobný,
že pánové seďá,
rozkoše vyhledávajú,
mnoho troviť veďá ...“

publikovanej kvalifikovanej kritickej syntéze píše: „Valaská škola mravúv stodola je dielo s dôsledne premysleným kompozičným plánom. Autor v ňom reflektuje a komentuje etiku medziľudských vzťahov. Epické pozadie jeho didakticko-moralizačných ponaučení tvorí 21 biblických pastierskych príbehov. Chronologickým zoradením a smerovaním (od prvého starozákonného pastiera Ábela až po novozákonné zrodenie *dobrého pastiera* predstavujú vlastne dejiny spásy („historia salutis“). S touto koncepciou súvisí aj spôsob Gavlovičovho podania, v ktorom sa prelínajú biblické a súveké udalosti. Autor pritom v nepriamej polemike s európskou idylickou pastorálnou tvorbou uplatňuje princíp veristického opisu výjavov a reálií. V 59 strofách (konceptoch) každej nóty (vrátane Prídavku bez úvodného príbehu) podáva súhrn ponaučení a praktických rád pre každodenný súkromný aj verejný život jednotlivca i spoločnosti. Pri ich literárnom stvárnení sa riadi zásadou „docere et delectare“ (poúčať a zabávať). Tematicky i námetovo čerpá z repertoáru biblickej, antickej, stredovekej, humanistickej a barokovej slovesnosti. Účinne pritom využíva frazeologické bohatstvo predspisovnej slovenčiny, najmä jazyk prísloví a porekadiel. Príklady uplatňovania a dodržiavania kresťanských mravných zásad sa u neho nikdy nevyčerpávajú jednostranným moralizátorským gestom. S porozumením pre ľudské poklesky a slabosti podrobuje ten istý jav viacerým uhlom pohľadu, v presvedčení, že „i najhorší v svete človek má nečo dobrého, / jako i nejlepší človek nebýva bez zlého“. Úroveň mravnej integrity obce odvodzuje od vnútornej celistvosti každého jej príslušníka; ako najvyššiu normu zodpovednosti pred Bohom i pred blížnym vyzdvihuje svedomie“(por. Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska, str. 390).

Po roku 1989 myšlienkou sprostredkovať vydanie vo väčšom náklade, s kvalitným kritickým aparátom, grafickými ilustráciami Vincenta Hložníka a Albína Brunovského, sa vážne zapodieval dnes už nebohý Svetozár Stračina. Valaská škola mravov stodola bola preňho jedným z monumentov slovenskej kultúry, o ktorej s úctou hovorieval: „To je taká malá Biblia nás Slovákov...“ Zo známych dôvodov k naplneniu týchto plánov nedošlo. Po troch storočiach Gavlovičova Valaská škola mravov stodola opäť čaká na vydavateľa a sprístupnenie širokej čitateľskej verejnosti.

Obetovaní k chvále Krista Pána

Tobe, Kriste Spasiteli, já človek úbohý
Túto knižečku pastýrsku oddávam pod nohy.
Nech bude ku vetšej chvále
Človečenství tvému,
nebo si zostal človekem k(u) užitku mému.
Zanechal si trún nebeský,
človekem si zostal,
aby si mne straceného ku spasení dostal.
Ty si jiste dobrý Pastýr, nebs´zemrel
za Ovce,
privédls´jich skrz zásluhy do lásky u Otce.
Dostals´podle človečenství JEŽIŠ
velké meno,
temu se povinno klaneť všeliké koleno.
Celé Nebe, Zem, i Peklo Pánem te uznáva,
i mé srdce s úctivosťú Bohem te vyznáva.
Tys´mne hledal, když sem zhynul
pro výstupky moje,
našel si mne, a položils´na ramená tvoje.
Ach, což ti dám za tú lásku, Spasiteli mému,
nemám s čím bych se odplatil
dobrodiní tvému.
Tobiáš polovic statku chtel dať Anjelovi,
a já všecko, čo mám, oddám tobe Pastýrovi.
Zlož mne z ramen ku tvým nohám,
nech já budem dolu,
abych líbal nohy tvoje s Magdalénú spolu.
Dušu, telo, srdce, život oddávam
ku tvojej chvále,
chcem te v živote,
i v smrti vždy milovať stále.
Drž mne pod tvými nohami, a tlač milostive,
tu mne sužuj, ale potom odpusť dobrotive.
Nepropúšťaj mne od sebe,
abych se nestratil,
kdybych zhynul,
což bych tobe za lásku odplatil?
Ty si, Kriste, má odplata: však moje spasení
Srdci tvému láskavému velké potešení.
Túto knížku dobrých mravúv
ze všej sily mojej
Uhadzujem pod tvé nohy k úctivosti tvojej.
Jak by neččo srdci tvému v nej se nelíbilo,
to chcem zmazať,
by na svete naveky nebylo.
Čokoliv je v nej dobrého,
nech bude k tvej chvále,
a bližnímu ku užitku, žádám ne namále.
Kdokoliv ju bude čítať, osvíť mysel jeho,
aby vždycky dobré činil, chránil se od zlého.

(Hugolín Gavlovič,
Valaská škola mravúv stodola, úryvok)

Pripravil: JÁN LIPA

Skon najkrajšieho bratislavského cintorína

Kniha autorky Viery Obuchovej vydavateľstva Alberta Marenčina PT 2004 „Ondrejský cintorín“ oprávnene poteší záujemcov o minulosť Bratislavy. Na takmer dvesto stranách textu, fotografií, komentárov k zachovaným náhrobkom i náhrobkom, o ktorých sa zachovala iba skromná dokumentácia, vrátane uvedenia literatúry, prameňov a zoznamu osobností, náhrobkov i architektúr cintorína, autorka tohto zaujímavého dielka predstavuje verejnosti Ondrejský cintorín v Bratislave taký, aký je v súčasnosti. Cintorín je evidovaný ako historická zeleň, zatiaľ čo zachované hroby významných osobností a náhrobné kamene hodnotné z hľadiska umelecko-historického a remeselného sú chránené ako kultúrne pamiatky. Pre skôr narodených Bratislavčanov kniha však poskytuje iba torzo toho, čo z pôvodného Ondrejského cintorína ostalo a iba torzo toho, čo obsahovali archívy mesta o tejto lokalite. Nie je to prirodzene chyba autorky, či vydavateľa.

Ondrejský cintorín v Bratislave bol založený okolo roku 1784 na východnom okraji mesta. Kým na mape mesta z roka 1780 sa ešte nenachádzal, mapa mesta z roku 1820 ho už uvádza v podobnom obryse, aký sa zachoval do súčasnosti. V cintoríne sa pochovávalo od jeho založenia až do päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia, teda takmer dvesto rokov. Tu našli odpočinok šľachtické rody i mešťania, predstavitelia vrchnosti mesta, svetskí aj duchovní, jeho rádoví obyvatelia, vojenskí velitelia a uhorskí dôstojníci, bežní občania mesta aj bohaté a vplyvné rodiny mesta, osobnosti a hodnostári monarchie, rodiny známe z doby prvej ČSR, Slovenského štátu. Táto na Slovensku úplne ojedinelá mestská nekropola so svojimi cca 15 000 náhrobkami predstavovala ojedinelý historický súbor zachytávajúci rozvoj a rast mesta a pestrú kamennú kroniku jeho obyvateľov, písanú v troch jazykoch v kontinuite takmer dvesto rokov: pamiatka vskutku výnimočná. Monumentálnosť a umelecké stvárnenie náhrobkov zodpovedali spoločenskému postaveniu zosnulých. Najreprezentačnejšie krypty s hrobkami v slohu novorenesancie, novogotiky či klasicizmu sa po celom obvode opierali sa o tehlový múr cintorína. Náhrobky a náhrobné tabule z ušľachtilých kameňov v cintoríne o rozlohe približne šesť hektárov predstavovali skutočnú geologickú a ozdobné kovania náhrobkov a ich výtvarné stvárnenie zasa umelecko-remeselnú expozíciu, dokumentujúcu dobu svojho vzniku. Bohatá a hodnotná sochárska a reliéfna výzdoba hrobiek a náhrobkov tvorila skutočnú galériu umeleckých diel vysokej výtvarnej hodnoty.

Po roku 1948 starostlivosť o pamiatkovú minulosť v súlade s vtedajším celospoločenským vývojom prudko poklesla, veď išlo o pamiatky na nenávidený vykorisťovateľský feudalizmus, či dokonca na ešte nenávidenejší kapitalizmus. Málokde sa to prejavilo s takou brutálnou obnaženosťou, ako tomu bolo práve v Bratislave. K tomuto vývoju prispelo viacero faktorov. Medzi nimi na poprednom mieste bola migrácia obyvateľov mesta v dôsledku politických a spoločenským zmien súvisiacich so vznikom monarchie v roku 1918, zánikom Slovenského štátu v roku 1945, nástupom komunizmu v roku 1948, násilným vysťahovaním slovenskej inteligencie z Bratislavy v päťdesiatych rokoch i v migračnej vlne po invázii armád Československa v roku 1968.

Pre rodiny nových obyvateľov mesta po roku 1948 Bratislava ostávala iba miestom zamestnania, prebývania, alebo štúdia, zatiaľ čo na víkendy a sviatky sa odchádzalo domov. Noví obyvatelia mesta v prevažnej miere nedosahovali vzdelanostnú a kultúrnu úroveň tých, ktorí mesto dobrovoľne, či nedobrovoľne opustili, čo sa prednostne týkalo osôb vo vedúcich postaveniach, presadených politickou mocou.

Tento stav sa hrozivo premietol do vzťahu k stavebnej a kultúrnej minulosti Bratislavy a to tým skôr, že minulosť mesta bola písaná latinčinou, slovenčinou, maďarčinou, nemčinou, aj jidiš-om.

Demolácia náhrobkov ako „obnova“ cintorína

Ak staré štvrte mesta obývané obyvateľmi chátrali, tým viac to platilo pre „štvrte obývané“ zosnulými obyvateľmi mesta. Hrobky, náhrobky, budovy aj plot Ondrejského cintorína volali po údržbe a oprave, podobne po údržbe volala aj bujná, v značnom rozsahu vzácna cudzokrajná vegetácia, ktorá bola jeho ozdobou a ktorá z cintorína vytvárala unikátnu botanickú enklávu. Šľachtické a patricijské hrobky s kryptami sa stávali terčom vandalov a cieľom plieniteľov, ktorí vo vidine obohatenia sa zanechávali po sebe skazu. Poškodzovanie a ničenie cirkevných a náboženských materiálnych pamiatok vtedajšou vrchnosťou bolo prehliadané s blahosklonnou ateistickou nevšímavosťou.

Ešte na jeseň 1962 sme ako poslucháči fakulty inžinierskeho staviteľstva v rámci predmetu všeobecná geológia absolvovali netradičnú výuku v Ondrejskom cintoríne pri náhrobkoch z mramoru, vápenca, pieskovca, opuky, žuly, hrubozrnnej i jemnozrnnej, tmavej biotickej i ružovej živcovej, dioritu, ryolitu, labradoritu a ďalších hornín i minerálov. V tom čase vo vedení mesta sa už začalo uvažovať nad ďalším osudom tejto ojedinelej nekropoly, ktorá bola miestom prechádzok mladých mamičiek, stretnutí milencov a tichým miestom štúdia bratislavských vysokoškolákov.

Ako blesk z jasného neba zapôsobil oznam správy cintorína na vývesnej tabuli v cintoríne v polovici sedemdesiatych rokov. Správa cintorína vyzývala stovky menovite uvedených osôb, alebo ich dedičov, na odstránenie obrúb hrobov, ako aj na odstránenie náhrobkov, ktoré nie sú označené schémou mestského znaku Bratislavy. Pokiaľ vyzvaní tak neurobia, zbúranie náhrobkov, obrúb i hrobiek, vrátane odpratania sutín zabezpečí správa cintorína na základe rozhodnutia Národného výboru hl. Mesta SSR Bratislavy. Zoznam takto vyzvaných osôb bol obrovský. Obsahoval stovky mien a dokumentoval stratu súdnosti vtedajšieho vedenia mesta: veď všetci uvádzaní šľachtici, hodnostári, príslušníci mestskej honorácie i súčasných i starých patricijských a meštianskych rodín už dávno neboli medzi živými a pokiaľ ich potomkovia žili, tak zväčša nebývali medzi múrmi Bratislavy.

Ani hofbauerovská hrobka pri hlavnom priečnom chodníku z čiernej švédskej žuly z kamenárskej dielne Lipšica na Mýtnej ulici nebola označená mestským znakom: bolo treba rýchle konať!

Vedenie mesta však konalo ešte rýchlejšie, priam s chvatom. Náhrobkov označených mestským znakom sa bezpochyby zdalo priveľa, tak nasledovali ďalšie dve vlny selekcií, keď na zachovanie určené a označené náhrobky schémou mestského znaku mali znak preškrtnutý v prvej vlne selekcií jednou a v druhej vlne selekcií dvomi čiarami.

To, čo sa s cintorínom následne dialo, bolo oficiálne označené za jeho obnovu a jeho premenu na mestský park. Bola to však „obnova“ primeraná obnove buldozérmi a bagrami najstarších mestských častí Podhradia, Zukermandlu, Rybného námestia, ulíc Židovskej, Zámockej a ďalších, ktoré definitívne zmizli z mapy mesta a s nimi aj kamenná minulosť týchto mestských štvrtí.

Žulovú obrubu hofbauerovského hrobu odstránili obnovitelia Ondrejského cintorína spolu s obrubami tisícov iných starobylých hrobov; obnova sa vykonávala búracími mechanizmami, bagrami a nakladačmi.

Každá civilizácia má vlastný prejav úcty k zosnulým, čo vyjadruje aj formou pochovávania ich telesných pozostatkov. V našej tradícii náhrobné kamene s obrubami hrobov tvoria nedeliteľnú súčasť. Cintorín po demolácii a odstránení hrobových obrúb získal vzhľad cudzí našej tradícii. Stala sa z neho akási enkláva kamenných stél.

Za búraním obrúb hrobov nasledovalo búranie a odpratávanie celých neoznačených náhrobkov. Cintorín sa premenil na kameňolom drahocenných ušľachtilých materiálov. Umelecké kovania a masívne ozdobné reťaze obrúb putovali zväčša do zberných surovín. Zostávajúce komponenty náhrobkov boli rozbité a odvezené ako stavebný odpad.

Ošarpaný tehlový múr cintorína namiesto jeho obnovy bol zbúraný. Nakoľko najhonosnejšie hrobky s kryptami sa nachádzali pri ňom v celej dĺžke vnútorného obvodu cintorína, aj tie boli zbúrané, vrátane demolácie podzemných častí krýpt, a to bez ich fotografického, či architektonického zdokumentovania.

Za búracími kladivami, rýpadlami a nakladačmi nasledovali traktory s navijákmi a pilčíci s pílami. Kým po predchádzajúcej etape cintorín pripomínal rumovisko, po tomto nájazde sa premenil na rúbanisko, keď naprostá väčšina pôvodnej, síce neudržiavanej, avšak veľmi pestrej a rôznorodej ihličnatej i listnatej vegetácie bola vyťatá, vypílená, alebo jednoducho vytrhnutá aj s koreňmi. Z pôvodnej flóry sa zachovali takmer výlučne iba vysoké stromy popri cestičkách cintorína, ktoré cintorínu dali charakter skôr lesa, než parku.

Ako uvádza kniha Viery Obuchovej „Ondrejský cintorín“, na jeho území ešte pred rokom 1966 bolo evidovaných 15 000 náhrobkov, v rokoch jeho „obnovy“ 1976 to bola už iba 4 500 hrobových miest, z umelecko-historického hľadiska bolo vybraných len 160 hrobov významných osobností, iba 49 náhrobkov bolo zapísaných do zoznamu hnuteľných pamiatok a kniha obrázkami i textom uvádza 178 náhrobkov bývalého cintorína, ktorý v súčasnoti je skôr mestskou zeleňou cintorínom. Jeho pôvodne tehlový múr po zbúraní bol nahradený za betónový s priehľadmi do okolitých ulíc a so zámerom, aby údajne ticho cintorína-parku vstúpilo do ulíc. Pravdou sa stal opak, hluk dopravy a mesta po vyklčovaní nízkej zelene vstúpil do tohto oploteného územia. Nie je to vina autorky, či vydavateľa. Im treba vysloviť vďaku za knižné zdokumentovanie toho, čo sa ešte zachovalo a čo sa vôbec dalo popísať.

Búranie hrobiek pod zámienkou rozšírenia Karadžičovej ulice

Rozšírenie Karadžičovej ulice na úkor cintorína sa uvádzalo ako dôvod pre demoláciu aj tejto časti plota a s ním na demoláciu veľkého množstva výnimočne hodnotných náhrobkov a hrobiek významných osobností svojej doby. Iba máločo z búraného cintorína som stihol odfotografovať.

Pri návšteve miest, obcí i dedín málokedy vynechám návštevu cintorína, či cintorínov, ktoré poskytujú neraz viac podnetov na zamyslenie nad mestom a jeho obyvateľmi než turistické príručky. V Bratislave to možné nie je. Mesto, ktoré vojnou takmer vôbec neutrpelo, zásluhou svojich vedúcich

Hrobka, ktorá nemohla nikomu prekážať...

ALEXEJ MIKULÁŠEK

Ku koexistencii slovanských a židovských kultúr

(Vo svetle myšlienok Jindřicha Kohna)

Na úvod je nutné dvojaké terminologické upresnenie: pod pojmom slavizmus rozumieme prúd usilujúci sa o kultúrnu emancipáciu a civilizačné povznesenie národov a regiónov, ktoré majú slovanský pôvod a ako slovanské sa môžu identifikovať národnými a ďalšími odlišnosťami. Slavizmus je do istej miery integrujúci princíp, presahujúci indivíduum i národ. Slaviká chápeme v bežnom zmysle slova ako kultúrny slovanský znak a príznak, teda v najširšom zmysle slova (od priestorového a administratívno-priestorového cez jazykový až po etnický; rovnako ide o ich reflexiu, napr. slavistikou). V priestore literárneho textu či praxe sú to motív, symbol, teoréma, mytogéma so slovanstvom integrálne späté alebo mu prisudzované, napr. folklórne, umelecké, eidetické. Existujú slaviká české, slovenské, poľské, lužickosrbské, chorvátske, ruské etc. Pojem judaizmus chápeme ako hnutie usilujúce sa o identifikáciu a emancipáciu židovstva, ako dejinný proces služby, započatý udalosťami na Sinaji, pokračujúci dodnes. Služby svedectva a súdu. Židovstvo môže byť vlastné alebo „cudzie“, uvedomované či zapierané, adorované i preklínané, sionistické i antisionistické. Judaiká chápeme ako kultúrno civilizačný židovský príznak v najširšom zmysle slova, nielen antropologický, etnický, ale aj vieroučný, mosaistický či talmudistický, prípadne sekulárny. Pojem „slavizmus“ (zakladá „slovanstvo“ ako uvedomovanú entitu či celok) sa pritom používa v najrozličnejších významoch; predovšetkým má početné historické, prípadne geopolitické konotácie (porovnaj barokový slavizmus, austroslavizmus, obrodenecký slavizmus, panslavizmus, nemecký slavizmus a podobne); judaizmus sa interpretačne viaže iba na náboženský kontext, na náboženský monoteistický systém, prípadne na tzv. „judaizáciu“, ktorá má antisemitské zázemie - oboje pokladáme za nefunkčné zúženie. Vychádzame z predpokladu, že pojmy sú nástrojmi analýzy, nie obsahmi tuhnúcimi vo vopred daných kadluboch. Judaizmus aj slavizmus tvoria kultúrnu vzťahovú a vztlakovú potencialitu, čo zakladá nielen legitimitu ich štúdia, ale i možnosti koexistencie a spolupráce, vzájomného ovplyvňovania a „stavania mostov“, čo je podstatný cieľ slavojudaických štúdií. To si uvedomoval Jindřich Kohn (1874 v Příbrame - 1935 v Prahe), teoretik českožidovského[1] a judeoslavistického hnutia, ktorého dielo Asimilácia a věky stálo nielen terminologicky pri zrode našej štúdie.[2]

Česká literatúra je súčasťou slovanských kultúr (slavizmu vyššieho celku) ako jednota v mnohosti. Je súčasťou Západu i Východu. Akokoľvek nemožno spochybniť pojem „slovanská kultúra“, je presnejšie hovoriť o slovanských kultúrach, pretože v „dejinách Slovanov doteraz rozhodujúcim spôsobom prevládali faktory, ktoré viedli ku kultúrnemu rozrôznovaniu, nad faktormi, ktoré napomáhali udržiavanie starých spoločných tradícií a vytváranie nových spoločných kultúrnych hodnôt“,[3] a na tom ani doby „reálneho socializmu“ a „demokratickej“ reštaurácie veľa nezmenili. Česká literatúra a kritika na tieto tendencie reagovala a reaguje: raz sa programovo vyčleňuje zo slovanskej kultúry, inokedy sa chápe ako jej súčasť. Niekedy si otvorene položí „naše dve otázky“ (po prvý raz v súvislosti s nemectvom koncom 19. storočia - H. G. Schauerom v Časopise Čas[4], po druhý raz na začiatku nášho storočia v súvislosti s anglo-americkou dominanciou - Jáchymom Topolom napr. v časopise Salon[5]), umelecká prax stále potvrdzuje autonómiu nielen umeleckého slova, ale aj kultúrnu oprávnenosť „malej literatúry“, literatúry „malého jazyka“, len zdanlivo handicapovanej vo vzťahu k literatúram „veľkým“, tzv. „svetovým“. Ale kampane za literatúru panenskú, národne čistú a nepoškvrnenú cudzími prímesami, vedené v 50. a 60. rokoch 19. storočia proti Nerudovi a skupine májovcov, vedené z pozícií dobre mieneného, ale obmedzujúceho nacionalizmu prostonárodnej a mytologickej proveniencie 19. storočia, alebo kampane politické, proti kozmopolitizmu v umení socialistickom, iniciované stalinskou Moskvou, vždy obmedzovali, pretože predpisovali repertoár výrazových prostriedkov, tém, myšlienkových i emotívnych formatívnych princípov, akokoľvek tvrdili opak. Pripomeňme v tejto súvislosti niekoľko téz zo zborníka Proti kozmopolitizmu v sovietskom umení[6], v ktorom bol kozmopolita definovaný ako „človek, neuznávajúci lásku k svojmu národu, k svojej vlasti“, k čomu má preklad slov „kozmos-vesmír“ a „polités-občan“, teda „občan vesmíru“ smerovať. Kozmopolitizmus, predhadzovaný neraz Karlovi Marxovi („robotníci nemajú vlasť“), náhle vyčítali aj najvýraznejším osobnostiam sovietskeho umenia, literatúry, divadla, filmu, estetiky, literárnej vedy, akými boli V. Žirmunskij, B. Ejchenbaum, B. Tomaševskij, J. Altman, L. Trauberg, M. Ginzburg a ďalší, so zdôvodnením práve opačným, než kedysi formuloval K. Marx, teda že „pracujúci každej krajiny milujú svoju vlasť“ (P. Višinskij)[7] a „socialistické vlastenectvo (...) znamená obranu socialistickej vlasti“.[8] S pojmom „kozmopolitizmus“ však súviseli aj invektívy „formalizmu“ a „estétstva“. Aj v tejto kampani sa napĺňal predpoklad jedného z nedoceňovaných analytikov sovietskej boľševickej revolúcie Hansa Kohna, predpoklad formulovaný v knihe Zmysel a osud revolúcie,[9] pre niekoho možno prekvapujúco venovanej „svetlej pamiatke Petra Chelčického“ (!) a hovoriacej okrem iného o vzniku novej revolučnej mytológie, o „panstve chudobných a bezprávnych, nevedomých a prostých (...) kráľovstve božom na zemi, kde sa prvý stane posledným a najnižší najvyšším. Nový mýtus sovietov sa bude vznášať nad snami a želaniami prichádzajúcich pokolení a zachádzať do večnosti dejín ľudstva“[10]. V revolúcii, podľa Kohna, si ľud vytvoril svoj štát a „k nemu sa upína celá jeho nádej“.

Slovanstvo je, podľa môjho názoru, skôr kultúrny než genetický, skôr jazykový a spoločenský než etnický fenomén, je to identita v kultúrnom presahu[11]. Presahu individuálnom, týkajúcom sa konkrétneho jedinca. V presahu národnom, umožňujúcom prekonávať obmedzenosť nacionálneho pohľadu. V presahu všeobecne ľudskom, pretože jeho základom je ľudskosť a sociálne chápaná idea mieru. V distichu nazvanom Horlič charakterizoval Ján Kollár, spisovateľ vskutku československý, národ ako jedinú „nádobu ľudskosti“ a „vždy, ak zvoláš „Slovan“, nech sa ti ozve „človek“.“[12] Aj židovstvo je presah a kultúrno antropologický vklad, ktorý môžeme spoločne s J. Franěkom, A. Kohnom či S. Königsbergom zhrnúť do zásady „Milovati budeš bližního svého jako sebe samého“ (Lev.19,18), pričom pojem „blížny“ nie je pre nich identický so slovom „súverec“. Prežité židovstvo nie je nepriateľské slovanstvu, naopak. Slovanské kultúry (resp. kultúra) sa nezaobídu bez podielu židovského kultúrneho prvku, nech už je sprostredkovaný akokoľvek. Židovská kultúra (či skôr kultúry: ani židovská kultúra či dokonca civilizácia netvorí homogénny celok a divergentný vývoj často prevažoval) sa nezaobíde bez slovanskej. Bez „vybavovacieho poľa“ ani „formujúceho princípu“, ako písal J. Kohn. V súvislosti s českou literatúrou a polemicky vo vzťahu k prevažujúcej tendencii traktovať židovstvo v duchu rabínizmu ako „božie vlastníctvo“ a „vyvolenosť k utrpeniu“ sa pýta Jiří Franěk, či „máme veriť, že nadarmo písali židia pred takmer 1000 rokmi svoje glosy po česky, že nadarmo pracoval Mikuláš Albrecht z Kaménka, že bola márna práca Siegfrieda Kappra, že Zeyer je len náhodnou výnimkou, Vohryzek a Kohn len rojkovia, Fischerovci a Eisnerovci len hosťami v českej literatúre, ten rad: Gellner, Langer, Weiner, Weiss, Weil, Hostovský, Orten (tých súčasných nechcem menovať), že to je len náhodná dejinná abnormalita? Len z toho náhodného a kusého výpočtu vidieť, že tradícia českožidovská, tradícia českej asimilácie je veľká, a pokiaľ bude vôľa i možnosť v nej pokračovať, je naozaj na čo nadväzovať“.[13]

Uvedomelé „šalom“ má blízko k ruskému „miru“ v zmysle mieru, pokoja, sveta bez vojen. Slovanstvo i židovstvo, slavizmus a judaizmus majú v mnohom blízke kultúrne obsahy. Pokiaľ ich budeme prehliadať, čoskoro dospejeme ku karikatúram a chaotickým protihlasom. Podoby a dôsledky antisemitizmu nie je nutné pripomínať, sú odvodené od chápania židovstva ako latentného či aktuálneho zla. Krajne pochybné je aj podceňovanie slavizmu a dešpekt k slovanským národom ako zdanlivo menejcenným, zaťaženým vinou za pogromy a podielom na holokauste. Ako ukázali Z. Mathauser a I. Pospíšil, slovanské literatúry „reflektujú nielen etnicitu Slovanov a ich historický vývoj, ale aj a predovšetkým priestorovo administratívne kategórie, napríklad Strednú Európu, Balkán, východnú Európu a v presahu i Áziu“.[14]

Slovanstvo je neodmysliteľne späté so židovským podielom. Bez slovanského prvku (nielen ruského, ale i slovenského, českého, poľského atď.) by neexistovala izraelská kultúra ani Izrael ako štát. Ako každý celok je aj slovanstvo aj židovstvo sprevádzané centrizmom,[15] úsilím vymedziť sa pozitívne či negatívne vo vzťahu k neslovanskému, nežidovskému, „okolitému“, reflektovanému ako latentne nepriateľské. Každý centrizmus je xenofóbny. Ten židovský sa prejavuje napr. nekritickosťou vo vzťahu k Izraelu („Izrael ako kolektívny Žid“), rasovou superioritou a ospravedlňovaním javov, ktoré sú v rozpore s podstatou židovstva,[15] a teda so zásadou lásky k blížnemu a služby dejinnému pokroku - od náboženského až po sociálny. Slovanský centrizmus sa prejavuje nemenej silnou mytológiou „slovanských sokolov“, slovanského „nadčloveka“ a všeslovanskými romantickými snami o „bratstve“, ktoré preklenie všetky spory a obrodí Európu.[16] Židovstvo ako súbor kultúrnych hodnôt je hodnotou vzťahovou a vztlakovou, sledovateľnou a badateľnou v literatúre slovanských národov. Ako vplyv emanujúci zasahuje i ďalšie národy a osobnosti, ktoré sa môžu stať jeho nositeľmi nezávisle od genetického pôvodu, viery a rituálu.

Oba centrizmy, slovanský a židovský, paradoxne spája pocit ohrozenia. Ideu slovanstva v mnohom utvára idea ohrozenia minority v nepriaznivom alebo nepriateľskom celku, napr. rakúsko-uhorskom alebo v podmienkach globalizácie. Vyšší celok (slavizmus) sa javí ako záštita minority, ohrozených národov, ich kultúr a záujmov. V dejinách národov rakúskej monarchie ide o jav viac ako pochopiteľný, prirodzene sa opierajúci o historickú dimenziu spoločného prapôvodu a prajazyka, ktorého bola cirkevná slovančina - už v historickom pojme - de facto odnožou. Ideu židovstva ako programového centrizmu kriesili nielen sionisti (pozri premisu teoretika židovského národného obrodenia T. Herzla: „Trpíme, teda sme“), ale predovšetkým antisemiti, bojujúci neefektívne a krajne nenápadito s vlastnou judeofóbiou či asemitizmom[17], fikciami alebo polopravdami, s vlastnou nedostatočnosťou, ktorej zdroje vidia v niečom inom, „cudzorodom“, neznámom a odlišnom. Aj súčasný záujem o slovanstvo a slovanské národy, slavistické štúdium v zahraničí aj u nás podnecuje reakcie na hanblivý ostych či dokonca posmech, s ktorým má hľadieť „elitná“ západná kultúra na slovanských barbarov - nebezpečných, primitívnych. „Akcia“ prirodzene vyvoláva reakciu.

Mimoriadny význam vo vzťahoch medzi židovstvom a slovanstvom malo asimilačné hnutie. Hnutie, ktorá nechápalo asimiláciu ako stratu, ale obohatenie celku i jedinca. Českožidovské hnutie, ktorého najvýraznejšou osobnosťou bol Jindřich Kohn, nadviazalo na mimoriadny fenomén mosaizmu, na starozákonné židovstvo, blízke aj evanjelickému kresťanstvu, aj Masarykovým humanitným ideálom. V tomto chápaní sú „Izraeliti Bohom zvolení za poslov a ochrancov zjaveného učenia božieho“[18] Podľa Kohna „v židovstve má všetko paradoxné obraty. Čím viac budeme premýšľať o tom, v akom zmysle sú židovské dejiny iné, tým viac nám bude jasné, že ústili organicky do dejín českých, európskych a ľudských“, tak písal v polemike so sionistami v článku Slovansky geopolitická otázka židovská roku 1931.[19] V Monológoch k tomu dodáva: „Často výklad nejakého komplexu mimoriadneho je veľkou silou dejinnou“[20]; dodajme, že emócie či komplex nedostatočnosti, sebapodceňovanie alebo dokonca sebapohŕdanie, napr. v národnej mentalite českej alebo slovenskej, majú tiež dejinnú akceleráciu. Český mosaizmus nezabúda na podnety kresťanské ani judeokresťanské, učenie Augustínovo, Husa ani Komenského, je prirodzene kritický vo vzťahu k židovstvu peňazí a etnickej výlučnosti. V podobe lapidárnej a jednoduchej jeho zásady formuloval A. Kohn: „Pred každou modlitbou máme každému odpustiť, kto nám ublížil, aby i nám Boh odpustil“, pretože modliť sa máme „za všetkých ľudí bez rozdielu náboženstva a národnosti, áno aj za svojich nepriateľov sa máme modliť“.[21] Mosaizmus zdôrazňuje teda aj pokánie, konanie dobrých skutkov, odpustenie. V takto chápanom judaizme je dostatok potenciality, na ktorej možno stavať duchovné mosty: „Zo svojich nepriateľov a protivníkov môžeme urobiť priateľov, keď hnev, závisť, prchkosť, nepriateľstvo a pomstu zo seba zložíme, správanie svojich nepriateľov sa snažíme ospravedlniť, ich chyby zamlčujeme, im všetko dobré želáme a tak účinnú lásku prejavujeme“.[22] Tento mravný maximalizmus kontrastuje s tendenciami, ktoré dnes akoby mocensky víťazili, v podobe „preventívnych vojen“ a „cieleného zabíjania“ majú dokonca mediálnu podporu.

Judeoslavistické rovnako ako slavojudaické štúdium sa usiluje prekonať obmedzenia dané výlučným centrizmom, mentalitou obliehanej pevnosti a nepriateľstva vyplývajúceho z inakosti, podozrievavosti, kolektívnej viny či pomsty. „Prichádzajúca doba poznáva hodnotu odlišných odtieňov“, napísal s ohľadom na dnešok prezieravo už roku 1931 J. Kohn v citovanom článku, v ktorom definuje geopolitiku ako politiku „vzhľadom na jej súvislosti a tvárnosti všezemské“[23] , teda globálne, povedané módnym termínom. Hnutie českožidovské - brané štatisticky - nemohlo konkurovať sionizmu ani pragmatickému asimilantstvu (vnímanému ako mechanická príslušnosť k národu, z ktorej plynú výhody - toto chápanie asimilácie je však judaizmu nepriateľské), pretože prvé malo vlastnú ideovú bázu, podporné spolky a politickú organizáciu, druhé nič podobné nepotrebovalo. Hnutie však prinieslo celý rad konceptov a úvah, ktoré neboli využité, aspoň nie dostatočne a vedome. Napr. koncept judeoslavizmu je neodmysliteľne spätý s tendenciami, pre ktoré bol zvolený výraz „zjednotená Európa“, teda s „euroslavizmom“, ako ho tiež zaznamenáva česká a poľská slavistika, ktoré chápu slavizmus ako modus európanstva. Tendencia je to čiastočne problematická, pretože Európa bola, je a nadlho ešte bude kontinent vnútorne rozporný, plný paradoxov, sociálnych konfliktov a zápasov, a to vo vnútri členských krajín aj mimo nich. Pocit ohrozenia a idea výhod spoločného postupu reprezentácií však majú dejinotvornú rolu. Pocit ohrozenia a idea výhod vedú slovanské národy k euroslavizmu, pretože podobne ako kedysi jeho regionálny variant, austroslavizmus, ponúka aj on aspoň ilúziu o možnostiach rovnoprávnosti, autonómie a plnohodnotného rozvoja Slovanov v mnohonárodnostnej „ríši“. Ilúziu možno dejinotvornú... Euroslavizmus nie je nový jav, má početné historické peripetie: ako si všimol jeho teoretik J. Kohn, „Hitler zakladá nový pocit slovanskej jednoty“, t. j. slavizmus, „ktorý prežíva totožnosť svojej bezpečnosti s ustanovenosťou Európy“.[24]

Bolo by však nemúdre a krátkozraké odvodzovať judeoslavismus výlučne od spoločne zdieľaného pocitu ohrozenia, zvlášť ak vezmeme do úvahy existenciu protislovanských a protižidovských stereotypov, odvíjajúcich sa od „kolektívnej viny“. Hlavným motívom slavojudaických analýz a spojivom slavojudaistických vzťahov nebude prirodzene strach jedného z druhého, ani spoločne pociťované nebezpečie, ale spoločné dejiny, analogické kultúrne elementy a vzájomná reflexia aj uvedomovaná potreba tejto spolupráce: ide skôr o dejinný proces, nie o špekulatívnu taktiku a kalkuláciu bezprostredných výhod. Proces dejinný, nie však automatický, reflektovaný, nie však voluntaristicky „popoháňaný“. A práve v tomto štúdiu môžeme bezprostredne nadväzovať na úvahy teoretika českožidovského hnutia, sociológa a filozofa Jindřicha Kohna. Slovanstvo je pre židovstvo (slovanské židovstvo, židov slovanského pôvodu, jazyka a kultúry, či už sa ako židia reflektujú alebo nie) dôležitý rozmer obohacujúci, ak nie priamo „formujúci“: práve J. Kohnovi bolo české slovanstvo „pólom formujúcim“, kým „židovstvo vybavujúcim poľom“.[25] Západnými národmi bola „adoptovaná pamäť rodu biblického“, a to preto, že „bola najúplnejšou skratkou ľudskej pamäti dejinnej“, mnoho národov „prežívalo v biblii svoje vlastné zrkadlenie. Preto temer každý európsky národ prežíval seba niekedy ako Nový Izrael. Totiž vždy vtedy, kedykoľvek dosiahnutý stupeň ľudskosti bránil proti deformácii“.[26] Starozákonné židovstvo i kresťanské novožidovstvo, a na ne nadväzujúce koncepcie nenáboženské či dokonca protináboženské, vrátane marxizmu či existencializmu, sú iste konštitutívnym prvkom novodobej, dajme tomu (post)modernej spoločnosti, prenikajú do umenia, jazyka, architektúry, ideológie aj propagandy, vedy aj výchovy, do ich symboliky, emblematiky, topiky a tropiky.[27] Takto chápané kontinuitné židovstvo, označme ho ako „kultúrne židovstvo“, nie je prvkom nepriateľským vo vzťahu k slovanstvu, nie je negatívnym vkladom ani neorganickým príveskom, hoci ozdobným. Netúži po hradbách ani múroch. Je vždy zložkou slovanstva, podielom na jeho vyžarovaní. Podľa J. Kohna, ku ktorého dielu sa treba stále vracať, židovstvo potrebuje slovanstvo ako formujúci pól, ale ono slovanstvo (chápané opäť

kultúrne, ako vklad do svetovej kultúry, teda „kultúrne slovanstvo“) je prirodzenou zložkou židovstva aj ako „multinárodného rodu“ (termín J. Kohna). Židovstvo tradície a jeho nacionálna reflexia síce tendujú k etnickému centrizmu, súčasne však sú tisícorakými väzbami späté s krajinou pôvodu, ktorej nacionalitu židia (Židia) neraz subjektívne i objektívne preberajú - ako zložku svojej osobnosti, rozmer bytia. Príklady absolútnej asimilácie sú vzácne, pretože akokoľvek zapierané, potláčané, vytlačované židovstvo je pripomenuté - antisemitizmom, a keď nie antisemitami, tak aspoň asemitami a xenofóbmi. Židia sa touto tendenciou nelíšia od iných národov - odtiaľ oprávnenosť sionizmu ako národného obrodenia - ale toto vedomie v podobe idey nacionalistickej výlučnosti je rovnakým nebezpečím ako akékoľvek iné nacionálne vedomie, resp. jeho zneužitie politickou, kapitálovou, vojenskou či mediálnou „elitou“. Vedie k hradbám a múrom... Pocit ohrozenia a multiplikatívneho nepriateľstva túto mentalitu len utvrdzuje a zdôvodňuje.[28] Podľa J. Kohna je židovstvo „mimoriadne vo svojej mnohovekosti, mimoriadne vo svojej štruktúre, ktorú nazývam rodom mnohonárodným, mimoriadne vo svojej pôsobnosti svedeckej“.[29] Ako národ Knihy.

Ako už bolo vyššie uvedené, ak vychádzame z chápania úzko etnického (rasového, genetického) či náboženského (rituálneho, synagogálneho), existujú židovstvo a slovanstvo v európskej či všeľudskej spoločnosti ako dve uzavreté enklávy. Stoja vedľa seba, prípadne proti sebe, ako minority v majorite, pričom „práve medzi Slovanmi (sic! - pozn. A. M.) môžu byť židia viac než inorodou menšinou“.[30] Židovstvo uzavreté v enkláve geta reálneho alebo psychologického, vyčleneného a vyčleňujúceho sa („vyvolenosťou“ alebo vsugerovanou „menejcennosťou“), slovanstvo v kotle „mnohonárodného rodu“ (vztiahneme tento pojem Kohnov aj na slovanský subjekt, presnejšie - na slovanské subjekty), zmietaného nestabilitou, rozbrojmi, neschopného spolupráce. Kohn v úvahách o staroslovenských (tak!) židoch zdôrazňuje ich spätosť s okolím a nazdáva sa, že „vtedy sa od okolia ani jazykovo ani zvykmi životnými nelíšili“,[31] že mentalitu „chrámovú“ zdieľali v „antickom svete (a neskôr Germánii) /.../ židia z kmeňa Juda a Benjamín“[32], ale „desaťkmeňový komplex izraelský intenzívne a rozlične rozvíjal sled primitívnej asimilácie aj povahovej vzdornosti“, a to aj tam, kde sa „neidentifikovali s propagandou kresťanskou či mohamedánskou, približovali sa duševne všetkému, čo bolo zároveň prímerom ich veľkej a skoro úplnej duševnej konformity s okolím, a predsa len ich hrdosti rodovej /.../ Cyrilizmus zosilil praizraelské sklony k nadväzovaniu na tradície predmojžišovské - a hlavne abrahamitské“.[33] Kohn sa domnieval, že neexistuje jeden model židovstva, s pochopením sa pozeral na „živý model nefarizejského, rabínsky neviazaného, voľného druhu židovstva“,[34] ktorí sa spôsobom života nelíšili od okolia, a predsa „zostali v malých skupinkách svojím celkom.“[35] A dodáva: „S úsmevom, ktorý však nie je oprávnený, čítame o chánovi kaukazskom, ktorý v troch rôznych dňoch sa zúčastnil svätenia sviatku mohamedánskeho, židovského a kresťanského“.[36] Kohn si vážil zvlášť Konštantína-Cyrila, o ktorom písal ako o „podivuhodnom znalcovi vecí staroizraelských“,[37] a doceňoval aj vplyv hebrejčiny na hlaholské písmo.

Kultúrne slovanstvo obohacuje modernú židovskú a izraelskú kultúru; oboje má veľkú vzťahovú hodnotu vzhľadom na jedinca aj kolektív, umeleckého tvorcu, skupinu, smer či prúd, národnú literatúru. Projekt Literatura s hvězdou Davidovou (1998, 2002) a publikácie naň nadväzujúce sa usilujú túto hodnotu doceniť a predstaviť ako dôležitý formujúci aspekt. Židovstvo je jednou z kľúčových kultúrnych kategórií slovanskej existencie, ktorú by nemali pogromy, asemitizmus, antisemitizmus či rozličné mesianizmy spochybniť. Je prímerom vlastného utrpenia, výrazovou formou dejinného osudu, mostom humanizmu, témou a leitmotívom mnohých diel. Projekt chce prirodzene predstaviť aj židovstvo ako formujúci aspekt slovanského rodu, slovanských národov, zvlášť však českého, ktorého slovanský rozmer je nespochybniteľný, kým židovský (českožidovský) je obostretý neporozumením. Slovanský aj židovský rozmer českej literatúry (v akomkoľvek zmysle, teda aj českého kultúrneho priestoru), a naň nadväzujúci presah nemectva, to je výzva, ktorá stojí pred VYSLANCAMI SLOVANSTVA.

POZNÁMKY:

1 Porovnaj heslo Jindřich Kohn v slovníku Literatura s hvězdou Davidovou. Slovníková príručka k dejinám česko-židovských a česko-židovsko-nemeckých literárnych vzťahov 19. a 20. storočia. Praha, Votobia 1998, s. 200-203.

2 Kohn, J.: Asimilace a věky. Diel I. a II. Praha, nákladom Akademického spolku Kapper v Prahe 1936. J. Kohn si uvedomoval, že „pojem Čecha-žida nemá a nesmie byť zúžením pojmu češstvo“, naopak by mal „znamenať ľudské rozšírenie“ (s. VII). Vytváral vlastnú terminológiu tam, kde to považoval za nutné, napr. „demozofia“, „nadrod“, „nadtvor nástrojový“, „mikrochronid“, židia mu boli „rodom s mnohonárodným rozvetvením“ (s. VIII), ako konštatoval aj O. Guth, autor predhovoru k prvému dielu. J. Kohn sa tiež odvolával na sv. Pavla, sv. Augustína či na Komenského a nazdával sa, že „v židovskej otázke najväčšiu súčiastku tvorí kresťanstvo“.

3 Slovanské literatury v přehledu. I. časť. Red. O. Bartoš a K. Horálek. Praha, Sdružení čs. nakladatelství a knižního obchodu 1961, s. 8. Ani neskorší slavistický výskum, vrátane súčasných analýz, tento lapidárne formulovaný záver nespochybnil, porovnaj napr. Historická poetika slovanských literatur. Red. M. Kvapil, J. Vlášek a S. Wollman. Praha, Slavia 1989; Česká slavistika 2003. Red. I. Pospíšil a M. Zelenka. Praha Academia 2003; Pospíšil, I.: Slavistika na křižovatce. Brno, Středoevropské vydavatelství a nakladatelství 2003.

4 Schauer, H. G.: Naše dve otázky. Čas 1886, r. 1., č. 1.

5 Topol, Jáchym: Můj domov je čeština. Zhováral sa Vladimír Hulec. Salon, 12. 6. 2003, č. 320; porovnaj odpovede: „(...) sme provincia, český jazyk je jazyk provincie. Je to otázka niekoľkých desaťročí alebo možná dvoch rokov, keď českí spisovatelia začnú písať po anglicky. Jeden z dôvodov bude, aby svoje knihy predali, aby si dobre žili. Druhý, aby neboli provinční. A tretí, že už ich čeština vôbec nebude zaujímať (...) čeština asi zanikne.“ Primitívny jazyk Topolových odpovedí je horkou pointou podobných snáh, vydávaných za umelecký trend či dokonca zákon.

6 Proti kozmopolitizmu v sovětském umění. Soubor statí a článků ze sovětského tisku. Prel. a vybral B. Dejdar. Praha, Svet sovětů 1949.

7 Tamtiež, str. 10.

8 Tamtiež, str. 14.

9 Praha 1926, Knihovna Varu III.

10 Tamtiež, s. 60.

11 „Slovanstvo v novej geopolitickej a geostrategickej situácii nechce a nemôže existovať ako politický blok ani ako mesiášska ideológia. Predsa len však slovanské národy ako jazykovo a mentálne blízke národy majú šancu v rámci reciprocity napomôcť zbližovanie národov a vzájomnou podporou, výmenou kultúrnych a umeleckých hodnôt využiť svoju potencialitu k celkovému obohateniu ľudskej spoločnosti“ (Mravík, J.: Hledat nové duchovní hodnoty pro rozvoj slovanské kulturní a duchovní vzájemnosti. In: Slovanská vzájemnost včera, dnes a zítra. Praha, Orego 1998, s. 32).

12 Kollár, J.: Básne. Vybrané spisy Jana Kollára. Zväzok prvý. Praha, Československý spisovatel 1952, s. 351.

13 Franěk, J.: Asimilace. In Židé v novodobých dejinách. Usporiadal V. Veber. Praha, Karolinum 1997, s. 54.

14 Pospíšil, I.: Slavistika na rozcestí. Brno 2003, s. 77.

15 Pojem „centrizmus“ ako literárnokomparatistický termín využíval aj D. Ďurišin a jeho autorský tím, ale v inom než v nami naznačenom zmysle. My ním máme na mysli uvedomelé aj latentné smerovanie do nejako vymedzeného epicentra, preferenciu autonómie, vydeľovanie sa, ba uzavieranie sa. Nielen medzislovanské, ale aj slavojudaistické vzťahy však dobre vystihuje termín „medziliterárne spoločenstvo“ a „medziliterárny proces“ tak z hľadiska periodizácie literárneho vývoje, ako aj z hľadiska areálového. K pojmu „osobitné medziliterárne spoločenstvo“ porovnaj Ďurišin, D.: Teória medziliterárneho procesu I. Bratislava 1995, prípadne rovnomenný šesťzväzkový projekt riadený Ďurišinom (1987-1993).

16 Niektoré z nich sa premietli aj do zborníka Slovanská vzájemnost včera, dnes, zítra, venovaného 15. výročiu Slovanského zjazdu v roku 1848 v Prahe. Říčany, Orego 1998. Napospol nachádzali najväčšiu podporu v dobách reálneho alebo aspoň intenzívne pociťovaného ohrozenia slovanských národov, ako o tom svedčí v československej literatúre dielo Jána Kollára (sonety Slávy dcéra), Jána Hollého (eposy Svätopluk, Cyrilo-Metodiáda), Pavla Josefa Šafařika /Šafárika/ (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, Slovanské starožitnosti), Svatopluka Čecha (eposy Evropa a hlavne Slávie) a desiatok ďalších. Pozitívne je, že z moderného programu Medzinárodného fóra Vyslanci Slovanstva (pre 21. storočie) možno vyčítať triezvy a vecne pragmatický tón.

17 porovnaj Mikulášek, A.: Antisemitismus v české literatuře 19. a 20. století. Praha, Votobia 2000.

18 Nauka o náboženství mojžíšském pro střední a mešťanské školy. Praha, Nákladom spolku českých akademikov-židov 1884, s. 10.

19 Kohn, J.: Asimilace a věky. Diel I., s. 547.

20 Asimilace a věky, op. cit., s. 551

21 Kohn, A.: Výtah z mojžíšského náboženství, Hradec Králové 1883, s. 9-10; text je písaný technikou katechizmu, otázok a odpovedí.

22 Tamtiež, s. 33.

23 Asimilace a věky, s. 354.

24 Tamtiež, s. 624.

25 Českožidovská služba dejinná. In: Asimilace a věky, s. 612.

26 Tamtiež, s. 613.

27 V literatúre českého kultúrneho priestoru o tom svedčí antológia nazvaná Ohlasy Starého zákona v české literatuře 19. a 20. století (zostavili O. Nytrová a M. Balabán. Praha 1997), ktorá spája autorov veľmi odlišných poetík i vyznaní, neraz i protiľahlých. Zostavovatelia antológie dokladajú bohatú recepciu vybraných starozákonných motívov. V slovanských literatúrach je možné zvlášť v staršom období, do osvietenstva, sledovať pozitívnu akceptáciu starozákonného židovstva a silný odpor k židovstvu synagógy a geta, odpor prechádzajúci až do antijudaizmu a antisemitizmu, ktorý mal drastické dôsledky v živote židovskej minority.

28 Vedie k predstave o účelu, ktorý „svätí“ prostriedky (porovnaj Hoy, C. - Ostrovsky, V.: Lstí a klamem. Znepokojivý pohled do nitra Mosadu. Bratislava, Ikar 1991) alebo k chápaniu judaizmu ako „skupinovej stratégie“, k chápaniu s možnými jednostrannými dôsledkami (Bakalář, P.: Tabu v sociálních vědách. Praha, Votobia 2003). Tak písaný, ako aj „ústny“ zákon, učenia Mojžišovho i Talmudu ponúkajú dostatok humanistických podnetov, o čom za všetky svedčí

Z LISTOV ČITATEĽOV

Stojíme si na vlastnom šále

(ad : Duchovný holokaust - Kultúra č. 19-20)

Úvodník som si prečítal so záujmom, blahoželám T. Križkovi k odvahe dotknúť sa citlivej témy, budem však polemizovať s niektorými jeho názormi, pretože sa mi nepozdávajú.

... verejnoprávna televízia u nás vysiela takmer denne so železnou pravidelnosťou či už hrané, alebo dokumentárne filmy s tématikou dotýkajúcou sa židovstva. Filmy sú viackrát denne propagované v prehľade programov aj niekoľko dní vopred, píše autor a jeho slová prezrádzajú skrytú výčitku : Asi by to nemalo tak byť, našinec je z témy unavený, s rozpačitým pocitom nejasnej historickej spoluzodpovednosti radšej prep-ne na iný kanál. (sledovanosť filmových snímok tejto proveniencie pravdepodobne klesá - vraví autor.)

A práve tu s ním chcem polemizovať. Môj pocit je, že nepochopil podstatu spomínaného javu, vyčíta „slovenskému židovstvu“ to, čo by celou dušou uvítal u vlastného národa.

Tí, ktorí cítia zodpovednosť za národ (v tomto prípade židovský), si iba plnia svoju povinnosť, na čo majú po neblahých skúsenostiach z histórie právo. Tieto filmy sú okrem vnímavých duší slovenskej spoločnosti a žijúcich svedkov hrôz holokaustu určené predovšetkým mladým príslušníkom židovskej komunity žijúcim u nás. Fakty sú nezmazateľné a mladí Židia musia nájsť dostatok pokory prežívať so svojimi otcami tragickú traumu nepochopenia civilizácie, vrcholiacim barbarským aktom neslýchaného násilia majoritných spoločností voči príslušníkom malého národa.

Akt pokory sa však žiada predovšetkým od príslušníkov majoritných väčšín. (zavádzali by sme, ak by sme hovorili len o Slovákoch, zlyhala celá vtedajšia európska kultúra.)

Ale nie o tom som chcel: ak autor nevdojak podsúva čitateľovi myšlienku, že zaraďovanie týchto filmov na obrazovku sa deje na úkor filmov so slovenskou tematikou, som presvedčený, že sa mýli. Skôr mi pripadá, že hundreme na schopnosti iných, aby sme zakryli vlastnú neschopnosť, alebo ešte inak: priestoru máme dosť, vďaka chýbajúcej koncepcii rozvoja slovenskej kultúry a hašterivosti predstaviteľov rôznych smerov rozvoja tejto kultúry (nie je za tým náhodou praobyčajný boj o korytá?) nevieme využiť ani to, čo máme. Obrazne povedané - stojíme si na vlastnom šále, a za neschopnosť pohnúť sa z miesta viníme iných.

Imro Kupec

KULTÚRA
dvojtýždenník závislý od etiky
Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnícka 41, 841 05 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: *Július Binder* (predseda), *Anton Hlinka, Richard Marsina, Ferdinand Klinda, Tibor Kovalik (Kanada), Ján Urbánek, Vladimír Kubovčík*. – Šéfredaktor: *Teodor Križka*. – Grafik: *Alojz Tomášek*. – Hlavička: © *Stano Dusík*. – Cena jedného čísla je 20,- Sk. Polročné predplatné 220,- Sk, celoročné predplatné 440,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrosso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciame. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk – www.kultura-fb.sk
ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Kto sú, odkiaľ prišli? (2)

Etnická identita národov Európy

Uralské národy

Zatiaľ čo asi 95% obyvateľov Európy hovorí niektorým indoeurópskym jazykom a v celosvetovom meradle takmer polovica ľudstva sú Indoeurópania, do uralskej jazykovej rodiny patria len asi 3 % obyvateľov Európy. Hlavná oblasť rozšírenia používateľov uralčiny je severovýchod Európy a Maďarsko. Teda žijú v tundre (saamsko – laponské slovo pre studenú step) a v puste, čo v maďarčine znamená pustý (teda vlastne tiež step). Dve maloočetné skupiny hovoriace uralským jazykom žijú v severných oblastiach medzi Uralom a dolným tokom Obu v Ázii.

Uralské jazyky tvoria uralskú jazykovú rodinu. Túto delíme na tri vetvy: saamčina, samojedčina a ugrofínčina.

Saamčina (alebo sámčina). Hovoria ňou Saamovia, ktorí žijú v najsevernejších oblastiach Nórska, Švédska, Fínska a na polostrove Kola (Ruská federácia).

Saamov označujú aj ako Laponcov, ale toto označenie sa považuje za dehonestujúce (diskriminujúce). V súčasnosti saamčinou hovorí asi 65 000 Saamov. Z toho 40 000 v Nórsku, 6 000 vo Švédsku , 17 000 vo Fínsku a 2 000 na ruskom polostrove Kola. Nórski Saamovia (tzv. prímorskí) sa živia rybolovom a poľnohospodárstvom. Švédski Saamovia (tzv. lesní) sa živia najmä poľovníctvom a rybolovom. Fínski Saamovia sa zaoberajú riečnym rybolovom, poľovníctvom a poľnohospodárstvom. Asi 6 000 Saamov (tzv. horskí) kočuje so stádami sobov, prekračujúc bez problémov hranice škandinávskych krajín. V súčasnosti niekdajšie „hranice“ medzi Saamami a ostatným obyvateľstvom zmizli, resp. miznú a dnes už iba malý počet Saamov dodržiava starý spôsob života. Saamčina má 9 dialektov, a tie sa od seba natoľko líšia, že napr. severní a južní Saamovia sa dorozumievajú iba štátnym jazykom krajiny, v ktorej žijú. Saamovia pri rôznych slávnostiach nosia pestré kroje. Sú zručnými rezbármi z dreva, rohoviny sobov a väčších kostí morských živočíchov. Vyrábajú zvláštnou technikou ozdoby zo striebra. Vysoko sa cení ich hudba „joik“, čo je nezvyčajne vysoký spev s koreňmi v dávnom praveku. Saamovia si v minulosti vysoko cenili šamanov. Dnes to platí už len vo veľmi odľahlých oblastiach. Píšu latinkou.

Druhou podrodinou uralčiny je samodijčina (samojedčina). Počet jej používateľov je asi 30 000. Žijú v najsevernejších oblastiach Ruskej federácie po obidvoch stranách Uralu až po ústie rieky Ob. Živia sa morským i riečnym rybolovom, poľovníctvom a kočovným pastevníctvom (sobi). V dlhých zimných mesiacoch vyrábajú suveníry z rohoviny, dreva a kostí morských živočíchov. Píšu cyrilikou.

Tretia podrodina uralskej jazykovej rodiny je ugrofínčina. Kým prvé dve jazykové podrodiny uralčiny – saamčinu a samojedčinu používa len niekoľko desiatok tisíc ľudí, ugrofínskymi jazykmi hovorí spolu asi 23 milióna obyvateľov. Žijú prevažne v Európe a len dve malé skupinky, rátajúce 19 000, resp. 6 000 používateľov obývajú oblasť ohraničenú dolným tokom rieky Ob a východnými svahmi severného Uralu na juh od sídiel Samojedov.

Ugrofínčinu delíme na tieto podvetvy:
pobaltská fínčina
povolžská fínčina
permčina
ugrovčina.

Do pobaltskej fínčiny patrí 6 jazykov. Sú to:

fínčina (Soumi), ktorú používa asi 5 miliónov Fínov, ktorí žijú prevažne vo Fínsku, ale významná fínska menšina (10 %) žije aj v severných oblastiach Švédska. Fínčina nie je vo Švédsku úradným jazykom. Na druhej strane vo Fínsku, kde žije asi 6 % Švédov, je okrem fínčiny úradným jazykom aj švédčina. Ugrofínske národy okolo r. 1 300 pr. Kr. osídlili juh Fínska a vytlačili už vtedy tam usídlených Saamov na sever. Niektorí historici príchod ugrofínskych kmeňov do tejto oblasti kladú do neskoršieho obdobia. V priebehu času postupne vznikli 3 fínske kmene. Tento proces sa zavŕšil v 13. storočí po Kr. Na juhozápade žili tzv. praví Fíni (Soumi), v jazerných oblastiach vnútrozemia Tavastovia a na východe Kareli, ktorí si neskôr „vypracovali“ samostatný karelský jazyk. Fínsko od 12. do 18. storočia bolo súčasťou Švédska a od roku 1809 do roku 1917 patrilo cárskemu Rusku ako veľkokniežatstvo s rozsiahlou autonómiou. Christianizované bolo v 12.storočí. Po októbrovej prevrate v r. 1917 v Rusku Fínsko vyhlásilo nezávislosť.

Fíni majú samostatnú kultúru. Jej súčasťou je tradičná hudba, úzko spätá s fínskym ľudovým nástrojom kantele. Najvýznamnejším literárnym dielom je fínsky národný epos Kalevala, ktorý má takmer 3 000 rokov. Kalevala vznikala po príchode Fínov do terajšej vlasti. Kalevalu zozbieral a prebásnil Elias Lönnrot na základe fínsko-karelských ľudových piesní, povestí a zariekadiel. V konečnej podobe bola vydaná v r. 1849. Je preložená asi do 30 jazykov. Kalevala mala bezprostredný vplyv na vznik estónskeho národného eposu Kaleviepog, a Longfellow (USA) sa Kalevalou inšpiroval pri napísaní Piesne o Haiawate. Kalevala mala rozhodujúcu úlohu pri formovaní fínskeho spisovného jazyka i samotného moderného fínskeho národa. Dodnes je inšpiračným zdrojom fínskeho literárneho a hudobného umenia. V súčasnosti sa preslávila fínska architektúra, ktorej skvosty nachádzame po celom Fínsku, najmä však v mestách Helsinky, Turku a Tampere. K jej priekopníkom patrí slávny architekt, urbanista a dizajnér Alvar Aalto. Je autorom aj budovy kongresovej haly Finlandia v Helsinkách. Fíni píšu latinkou.

Ďalším jazykom patriacim do podvetvy pobaltská fínčina je karelčina. Používa ju asi 170 000 Karelčanov, ktorí žijú prevažne v Karélii, čo je autonómna oblasť Ruskej federácie na hranici s Fínskom.

Ďalej je to estónčina, ktorú v súčasnosti používa asi 1 milión Estóncov. Ugrofínske kmene osídlili dnešné Estónsko približne v rovnakom čase, ako ugrofínske kmene osídlili Fínsko. V estónskej kultúre sa po stáročia prejavujú švédske a nemecké vplyvy.

Do jazykovej podvetvy pobaltskej fínčiny patria ešte 3 jazyky zápasiace o prežitie. Sú to: vepčina – 16 000 používateľov, ludčina – 11 000 používateľov a igričtina – 1 100 používateľov.

Ďalšou jazykovou podvetvou ugrofínčiny je povolžská fínčina, do ktorej patria dva jazyky. Sú to mordviančina, ktorú používa 1,5 milióna Mordvinov a čeremiština (marijčina), ktorou hovorí 0,5 miliónov Čeremišov. Žijú roztrúsene v rozsiahlej oblasti po obidvoch stranách veľkého oblúku Volgy. Píšu cyrilikou.

Ďalšou jazykovou podvetvou ugrofínčiny je permčina. Do tejto podvetvy patria dva jazyky. Sú to syrjenčina a votiačina (udmurtčina). Každým z týchto jazykov hovorí asi 0,5 milióna Syrjencov a asi 0,5 milióna Votiakov. Žijú v rozsiahlej oblasti na západ od mesta Perm. Píšu cyrilikou.

Mordvini , Čeremisi, Syrjenci a Votiaci napriek ich malému počtu a rozsiahlej oblasti, v ktorej žijú v prostredí početných etník hovoriacich inými jazykmi, si udržujú svojráznosť, staré kultúrne zvyky a svoju etnicitu.

Štvrtou jazykovou podvetvou ugrofínčiny je ugrovčina. Do tejto podvetvy sú zaradené tri jazyky. Sú to: maďarčina , ktorou v Európe hovorí asi 13 miliónov Maďarov, ďalej chantijčina (označovaná aj ako ostiačina, alebo východojakčina), ktorou hovorí 19 000 Chantov, a nakoniec vogulčina (alebo mansijčina), ktorou hovorí 6 000 Vogulov. Zatiaľ čo Maďari žijú v strednej Európe, Chanti a Voguli žijú roztrúsení v tundre severozápadnej Sibíri (Ázia) v rozsiahlej oblasti ohraničenej severným Uralom a dolným tokom rieky Ob. Chanti a Voguli sa živia lovom, rybolovom, zberom, rezbárstvom a kočovným pastierstvom. Píšu cyrilikou. Z uvedeného vyplýva, že jazykovo najbližšími príbuznými Maďarov sú Chanti a Voguli, žijúci medzi severným Uralom a dolným tokom Obu, teda v severozápadnej Sibíri (Ázia).

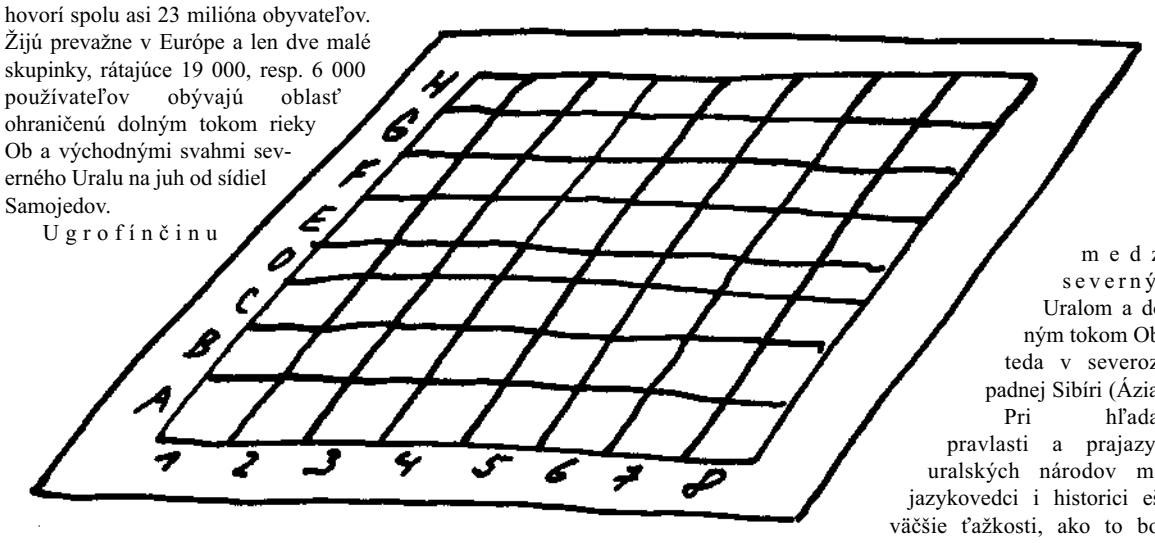

ETNICKY ČISTÁ ŠACHOVNICA

Kresba: Andrej Mišanek

Pri hľadaní pravlasti a prajazyka uralských národov mali jazykovedci i historici ešte väčšie ťažkosti, ako to bolo v prípade Praindoeurópanov. Základom metódy, pomocou ktorej sa zistia blízke vzájomné vzťahy medzi jazykmi je fonetika, t.j. veda o zvukovej stránke ľudskej reči. Keď existuje v slovníku dvoch alebo viacerých jazykov viac zvukových zhôd, sú tieto jazyky príbuzné.

Pri uralských jazykoch sa objavujú ďalšie zvláštnosti, ktoré úlohu sťažujú. Uralské jazyky majú v porovnaní s indoeurópskymi pozoruhodné gramatické štruktúry. Medzi iným je to napr. harmonizácia samohlások, ktorá spôsobuje, že v rámci jedného slova alebo výrazu zloženého z viacerých slov, sa často vyskytujú rovnaké samohlásky. Uvedieme príklad: házamban - v mojom dome (ház – am – ban, t. j. dom – môj – v), kertemben - v mojej záhrade (kert – em – ben, t. j. záhrada – moja – v).

Okrem toho sú gramatické tvary uralských jazykov také rôznorodé, že latinské alebo ruské skloňovanie je proti tomu detskou hračkou. Napr. zo slova fog (zub) sa v maďarčine dá pripájaním rôznych koncoviek vytvoriť 17 tvarov. Uralské jazyky sú bohaté na obrazné slová. Uvedieme príklad z fínčiny. Fínčina má výraz pre vietor, ktorý veje – suhima; vietor, ktorý rýchlo veje – suhahdus; víchor – tohina; zavýjajúci vietor – kohina; vietor, ktorý len ševelí v korunách stromov – humina. Keď k tomu prirátame, že doba uralského, ugrofínskeho a dokonca aj ugorského spolunažívania sa stráca doslova v nekonečnosti tisícročí a nedoziernych priestoroch severnej Ázie, musíme uznať, že jazykovedci a historici mali (a majú) čo robiť, aby tento rébus vyriešili. Na tomto mieste zdôrazňujeme, že to, čo v ďalšom opisujeme, sú dohady, a nie fakty. Pre uvedené príčiny preto ani neprekvapuje, že aj keď rôzni jazykovedci a historici používali rovnaké metódy a vychádzali z jedine objektívneho prameňa, ktorým sú výsledky porovnávacej jazykovedy, dospeli často nielen k významne rozdielnym, ale priamo ku kontroverzným výsledkom. Nakoniec bola predsa len vypracovaná teória, ktorá je v hrubých rysoch akceptovaná väčšinou, dokonca aj zo strany maďarských vedcov. Táto teória delí obdobie spolužitia a rozchodu uralských národov na tri kratšie obdobia. Je to uralské, ugrofínske a ugorské (ugrické) obdobie.

Prvé – uralské obdobie sa malo odohrať v čase pred 5. tisícročím pr. Kr. (mezolit). V tom čase predkovia všetkých uralských národov žili údajne ešte spoločne niekde vo vnútornej Ázii. Hovorili spoločným jazykom – uralčinou. Boli to lovci a zberači.

Druhé je – ugrofínske obdobie. Údajne to bolo v čase ohraničenom koncom 5. tisícročia pr. Kr. až prvou polovicou 3. tisícročia pr. Kr. (koniec mezolitu – neolit). Predpokladá sa, že okolo roku 4 000 pr. Kr. došlo k odlúčeniu saamských a samojedských kmeňov od ugrofínskych. Saamské a samojedské kmene vraj ostali na mieste a ugrofínske sa presťahovali ešte pred začiatkom 3. tisícročia do oblasti ohraničenej na východe pohorím Sajan a na západe pohorím Altaj. Príčina uvedenej migrácie nie je známa. Naďalej sa Saamovia, Samojedi i Ugrofíni živili lovom a zberom. V tom čase už údajne bola výrazná jazyková diferenciácia medzi Ugrofínmi na jednej strane a Saamami a Samojedmi na strane druhej. Táto skutočnosť sa dokazuje na základe toho, že najvýznamnejším lingvistickým substrátom v dnešnej maďarčine je ugrofínčina. V maďarčine je ugrofínskeho pôvodu asi 1000 slov. Sú to názvy príbuzenských vzťahov, ročných období, častí tela, zvierat, rastlín, prírodných javov (obloha, mrak, sneh), niektoré základné slovesá (žiť, jesť, stáť, chodiť, dávať), číslovky, atď. Autori tohoto príspevku si všimli, že uvedené základné slovesá v maďarčine (až na jedno) sa začínajú samohláskou (élni, enni, álni, járni, adni). Nasledujúci príklad – porovnanie štyroch maďarských a štyroch fínskych slov – je dôkazom príbuzenského vzťahu:

slovenčina:	sto	roh	hovoriť	zima
maďarčina:	száz	szarv	mond	tél
fínčina:	sata	sarvi	manaa	talvi

Pravda, podobnosť maďarčiny a fínčiny si na prvý pohľad všimne len jazykovedec, ktorý ovláda aj maďarčinu aj fínčinu.

Tretie je – ugorské (ugrické) obdobie. Časovo je toto obdobie ohraničené druhou polovicou 3. tisícročia pr. Kr. do začiatku 1. tisícročia pr. Kr. (koniec neolitu, doba medená, doba bronzová, začiatok doby železnej).V tomto období sa údajne rozpadla aj ugrofínska skupina. Príčinou tohoto rozpadu bolo údajne preľudnenie (?) a následná migrácia. Malo sa to stať okolo roku 2000 pr. Kr. takto : Ešte celá ugrofínska skupina údajne opustila okolo polovice 3. tisícročia pr. Kr. oblasť Pohoria Sajan a Altaj. Pomaly sa presúvali pravdepodobne pozdĺž veľrieky Ob západným až severozápadným smerom do oblastí na východ od Uralu. Osídlili priestor ohraničený približne povodím Irtišu a jeho prítokov Išimu (Esil) a Tobolu. Ugori (predchodcovia Maďarov) a Obskí Ugori (predchodcovia Chantov a Vogulov) ostali na mieste, ale ostatní (predchodcovia pobaltských a povolžských Fínov a Permčanov) putovali ďalej. Prekročili Ural a postupne osídľovali oblasti, v ktorých žijú aj v súčasnosti.

Ugori a obskí Ugori (teda predkovia Maďarov a tiež Chantov a Vogulov), ktorí ostali na mieste, sa tu dostali pod silný vplyv svojich vyspelejších susedov iránskeho pôvodu. Naučili sa od Iráncov používať a asi aj taviť meď a neskôr okolo roku 1 500 pr. Kr. aj bronz. Žili v patriarchálnych rodinách. Popri love a zbere, pod vplyvom Iráncov, začali chovať dobytok a pravdepodobne sa začali venovať aj primitívnemu spôsobu obrábania pôdy. Maďarské slová pre kravu, mlieko, plsť, voz a ďalšie sú iránskeho pôvodu. V živote obských Ugorov mal kôň stále väčší význam a postupne sa stal kultovým zvieraťom. Keď zomrel jeho pán, bol s ním pochovaný aj jeho kôň.

Vďaka Iráncom ugrické kmene (Ugori a obskí Ugori) urobili veľký pokrok a boli schopní začať žiť kočovným životom. Keď v rokoch 1 250 – 1 200 pr. Kr. bolo v tejto oblasti veľmi sucho, kmene, z ktorých neskôr vznikli Chanti a Voguli, sa vydali na sever, aby unikli veľkému suchu. Doputovali a usídlili sa zhruba v oblasti, kde žijú doteraz. Je to oblasť na sever od miesta, kde sa vlieva mohutný Irtiš do ešte mohutnejšieho Obu. Aj keď sa okolo roku 800 pr. Kr. ochladilo a pribudlo aj zrážok, Chanti a Voguli sa už späť nevrátili. S ohľadom na klimatické podmienky v novej vlasti prestali pestovať dobytok, zanechali aj primitívne poľnohospodárstvo a znovu sa stali lovcami a zberačmi. To sú veľmi stručné dejiny najbližších príbuzných Maďarov – Chantov v počte okolo 16 000 ľudí a Vogulov 6 000 ľudí. Niektorí historici rozchod Ugorov a obských Ugorov posúvajú o niekoľko storočí bližšie k prelomu letopočtov.

Tým sa skončilo v čase okolo rokov 1 200 – 1 000 pr. Kr. aj ugrické spolužitie. Ugori (predchodcovia dnešných Maďarov) ostali v stepi. Je zaujímavé, že medzi uralskými, ale najmä ugrofínskymi národmi aj po rozchode a v tisícročnom osamotení prežívali niektoré zvláštne metafyzické predstavy z čias spolužitia. Napr. porovnávacia etnografia objavila medzi etnickými Maďarmi žijúcimi už viac ako 1 000 rokov v strednej Európe pradávne tradície, ktoré sú podobné alebo až zhodné